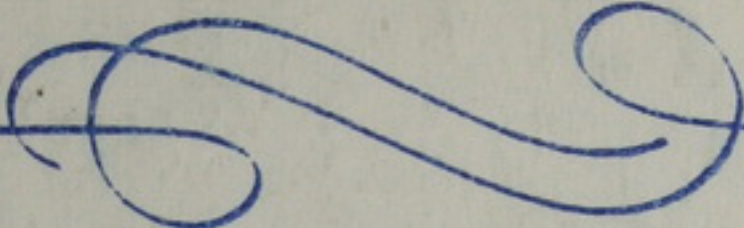

Світлана Нестуля

**Становлення Всеукраїнського
Археологічного комітету ВУАН**

[середина 1920-х років].

Полтава
1997

Національна Академія Наук України
Інститут археології
Центр охорони та досліджень пам'яток археології
управління культури Полтавської облдержадміністрації
Полтавське наукове товариство краєзнавців

Світлана Нестуля

Становлення Всеукраїнського Археологічного комітету ВУАН

[середина 1920-х років].

**Полтава
1987**

УДК 006.12:930.26 (447)
ББК 63. 4 (4 УКР.) л 1
Н 56

1
С

Н 56 Нестуля С. Становлення Всеукраїнського Археологічного комітету ВУАН (середина 1920-х років) / Відп. ред. Толочко П.П. - Полтава: Вид.центр «Архелогія», 1997. - 99 с. - (Національна Академія Наук України. Інститут археології. Управління культури Полтавської облдержадміністрації. Центр охорони та досліджень пам'яток археології Управління культури).

На основі архівних джерел у виданні висвітлюється процес становлення Всеукраїнського Археологічного комітету ВУАН, який в середині 1920-х років відігравав провідну роль в організації та координації пам'яткознавчих студій в Україні. Аналізуються правові підвалини діяльності комітету, її основні організаційні форми.

Для викладачів і студентів, працівників наукових, музейних та культурно-освітніх установ, всіх, хто цікавиться питаннями історії ВУАН, охорони, дослідження та пропаганди історико-культурної спадщини.

Відповідальний науковий редактор - Толочко П.П., доктор історичних наук, професор, академік НАН України, директор Інституту археології НАН України

Рецензенти:

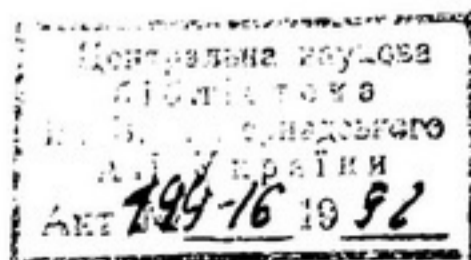
Лобурець В.Є., доктор історичних наук, професор Полтавського державного педагогічного інституту ім.В.Г.Короленка.

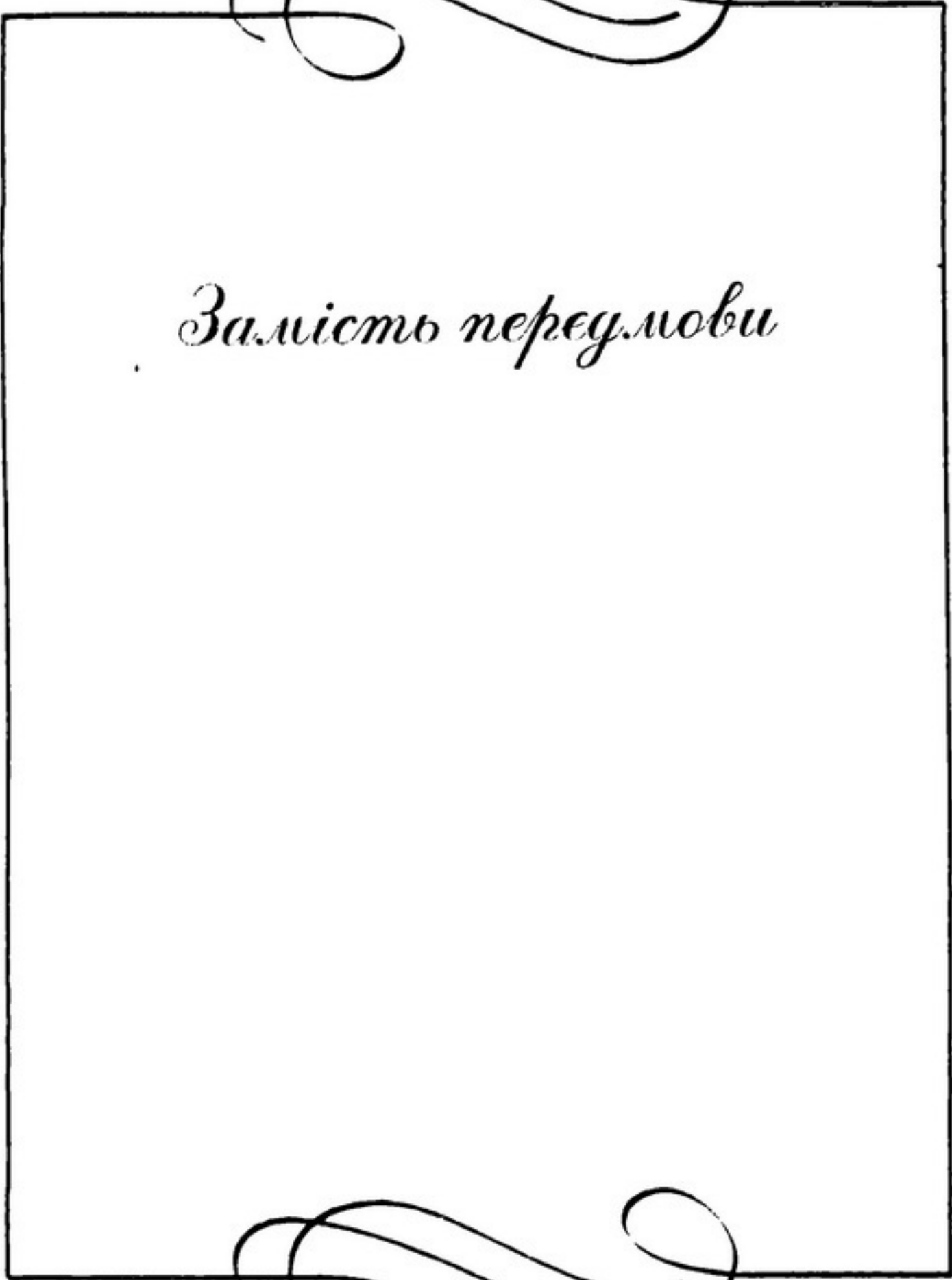

Моця О.П., доктор історичних наук, професор, завідуючий відділом Інституту археології НАН України

Супруненко О.Б., кандидат історичних наук, директор Центру охорони та дослідження пам'яток археології управління культури Полтавської облдержадміністрації.

ISBN 966-02-0234-2

© Нестуля С.І., 1997

Замість передмови

Після повалення в лютому 1917 р. російського самодержавства визріла конча необхідність створення в Україні спеціальних пам'яткоохоронних та пам'яткознавчих інституцій. Вона диктувалась потребами національного й державного відродження українського народу. Не випадково саме його провідники ініціювали створення весною 1917 р. Центрального комітету охорони пам'яток старовини і мистецтва, а восени того ж року — відділу охорони пам'яток Генерального секретарства народної освіти, які почали опікуватися проблемами збереження й дослідження старожитностей українського народу.

Відділ, як центральний державний пам'яткоохоронний орган в Україні, продовжував свою діяльність і в Українській державі П.Скоропадського, і за Директорії УНР. За радянської влади в 1919 р. його функції перебрав Всеукраїнський комітет охорони пам'яток мистецтва й старовини (ВУКОПМИС). В переважній більшості губернських та в багатьох повітових центрах тоді ж розпочали діяльність місцеві органи ВУКОПМИСУ, які вирішували не лише пам'яткоохоронні, а й пам'яткознавчі завдання.

Водночас, при Українській Академії наук вже в 1919 р. почали формуватися спеціалізовані пам'яткознавчі інституції. Зокрема, тоді почала діяти комісія по складанню археологічної карти, а в серпні 1919 р., коли над Києвом нависла небезпека окупації денікінськими військами, при УАН був створений пам'яткоохоронний комітет. Такий же комітет постав при Академії і в часи польської окупації Києва. Згодом була зроблена спроба створити на його основі Археологічний комітет, який мав стати координаційним центром як пам'яткоохоронної, так і пам'ятко-

знавчої роботи в Україні.

На початку 1921 р., у зв'язку із занепадом відповідних державних пам'яткоохоронних органів, учені Києва, об'єднані переважно навколо Українського Наукового Товариства (УНТ), активізували зусилля по розбудові академічного Археологічного комітету. Однак, вони не погодились з обмеженням автономії комітету з боку УАН, що призвело до припинення його діяльності.

В другій половині 1921 р. робилися спроби створити при УАН Археологічну комісію. До неї перейшли пам'яткознавчі секції (археології й мистецтв) УНТ. Але вже в кінці року, дізнавшись про втрату своєї автономії в УАН, вони вийшли з Археологічної комісії. Незабаром Спільне Зібрання Академії розпустило комісію.

Натомість 6 лютого 1922 р. при ВУАН був створений науково-консультативний орган з питань пам'яткознавства — Археологічний комітет у складі академіків Ф.Шміта (голова), М.Біляшівського, М.Василенка, а згодом — О.Новицького. Не зважаючи на край обмежені можливості (фінансові, адміністративні, штатні і т.ін.), комітет досить скоро завоював авторитет у наукових колах, серед широкого пам'яткоохоронного загалу, довівши конструктивність ідеї створення центру координації пам'яткоохоронних та пам'яткознавчих зусиль при Всеукраїнській Академії наук. Саме на ґрунті її визнання Наркоматом освіти УСРР в середині 1920-х років при ВУАН і постав такий центр — Всеукраїнський Археологічний комітет.

Необхідно зазначити, що середина 20-х років — короткий, але надзвичайно динамічний та не менш суперечливий етап в історії України. В соціально-економічній сфері він був позначений, в першу чергу, відмовою правлячої більшовицької партії від політики "військового комунізму" з її прямим державним регулюванням виробництва і споживання, запровадженням нової

економічної політики. Створивши економічні стимули для товаровиробників, насамперед сільськогосподарських, вона відкрила можливості для відбудови і подальшого розвитку зруйнованого війною і більшовицькими експериментами народного господарства, науки, освіти та культури.

Якщо не визначальний, то надзвичайно відчутний вплив на всі сфери духовного життя в Україні мала політика "українізації", що здійснювалась у відповідності до рішень XII з'їзду РКП(б) (17-25 квітня 1923 р.) і регламентувалась низкою постанов і декретів, прийнятих згодом ЦК КП(б)У, ВУЦВК і РНК УСРР. Незважаючи на те, що "нова культурна політика більшовицького керівництва резонно сприймалася ним як тактична поступка для заспокоєння національних амбіцій місцевого населення, як можливість ненасильницькими методами вкорінювати комуністичну ідеологію"¹, об'єктивно вона сприяла розвитку української культури, освіти та науки².

Зокрема, Всеукраїнська Академія наук, яка за вказівками "директивних органів" тривалий час "перебувала у згорнутому стані (на консервації)" в 1923/24 р. отримала "перший скромний бюджет і невелику друкарню"³. Після повернення 1924 р. в Україну М.Грушевського розпочалася інтенсивна розбудова історичних установ Академії. Почали виходити журнал "Україна", "Записки історично-філологічного відділу ВУАН", "Студії з історії України" та інші академічні видання, в яких друкувалися й пам'яткознавчі розвідки⁴.

Останні мали не лише наукове, а й суспільно-практичне значення, привертаючи увагу широкого загалу та державних органів до проблем планомірного дослідження і збереження пам'яток. У результаті все більше кидалася у вічі відсутність в Україні відповідних наукових та адміністративних центрів, яка дисонувала з характером вирішення цих питань у Росії, де вже на початок 20-х років діяли державні пам'яткоохоронні органи,

спеціалізовані пам'яткознавчі установи. Особливо очевидним це стало після утворення в 1922 р. СРСР. Не випадково на нараді наркомів освіти союзних і автономних республік СРСР, що відбулася 1 грудня 1923 р. у Москві, нарком освіти РСФРР А.В.Луначарський запропонував серед першочергових обговорити питання про управління науковими закладами та "науковими установам по вивченню старовини"⁵. Таким чином, увага наркоматів освіти союзних республік приверталась до необхідності поліпшення організаційного забезпечення завдань охорони й дослідження історико-культурної спадщини.

1. Реорганізація Археологічного
комітету у Всеукраїнський.

В пошуках шляхів вирішення проблем організації охорони і дослідження пам'яток історії та культури, Наркомат освіти України на початку 1924 р., нарешті, оцінив той досвід, що був накопичений у цій царині установами ВУАН і, зокрема, Археологічним комітетом. У січні 1924 р. Управління науковими установами (Укрнаука) НКО УСРР звернулося до ВУАН з листом, в якому визнавалась актуальність розширення складу Археологічного комітету, надання йому прав самостійної установи Академії та перетворення в координаційний центр пам'яткоохоронної та пам'яткознавчої роботи в Україні.

Першим кроком в цьому напрямку стало затвердження історико-філологічним відділом ВУАН нештатними співробітниками Археологічного комітету Н.Заглади, М.Новицької та Б.Козловського. Однак, цим проблеми забезпечення умов для розширення його роботи далеко не вирішувались. Справа в тому, що через загострення тяжкої хвороби від активної праці в комітеті відійшов М.Біляшівський. Ще у вересні 1923 р. був заарештований і безпідставно звинувачений у керівництві таємною контрреволюційною організацією "Київський обласний центр дій" М.Василенко. 7 квітня 1924 р. відбувся суд, який виніс йому вирок — 10 років ув'язнення⁶. Через часті та тривалі відрядження за межі Києва не міг активно працювати у комітеті й Ф.Шміт. По-суті, в першій половині 1924 р. питання, які передавалися Спільним Зібранням та першим відділом ВУАН на розгляд Археологічного комітету, доводилося вирішувати О.Новицькому⁷.

В зв'язку з цим в червні 1924 р. він звернувся до першого

відділу ВУАН з проханням розширити склад Археологічного комітету. 12 червня того ж року його членами були затверджені П.Курінний, М.Макаренко, В.Осьмак, Д.Щербаківський, а 3 липня А.Носов — відомі в Україні пам'яткознавці та пам'яткоохоронці. Раніше до складу комітету був обраний В.Данилевич, а 10 липня Ф.Ернст⁸.

Вже на третьому засіданні комітету у поширеному складі, яке відбулося 4 липня 1924 р., його учасники доручили П.Курінному скласти проект статуту Всеукраїнського Археологічного комітету ВУАН. Незабаром, в середині липня того ж року, на засіданнях від 10 та 17 числа він був схвалений членами комітету⁹.

Проектом передбачалося, що Всеукраїнський Археологічний комітет (ВУАК) буде формуватися першим відділом ВУАН з числа наукових робітників України і матиме "обсягом своєї роботи" усю її територію. Метою діяльності комітету визначалось:

"А. Підготовче розроблення законоположень щодо охорони, реставрування, студіювання пам'яток історичних, історико-революційних і художніх на Україні, які можуть бути використані з метою науковою, або педагогічною;

Б. Організація самої охорони пам'яток культури..."

Зокрема, ВУАК мав отримати право ініціювати та забезпечувати підготовку пам'яткоохоронних законів та інструкцій центральних і вищих органів влади. Він же повинен був забезпечувати втілення норм закону в життя, фіксуючи стан пам'яток, піклуючись їх ремонтом і реставрацією та використовуючи для цього право заборони "у випадках вирішення долі історико-культурних об'єктів без погодження з комітетом чи виникнення загрози їм". ВУАК повинен був також брати пам'ятки на облік, після чого вони мали ставати "річчю його опіки і відповідальнос-

ті" та дбати "про концентрацію пам'ятників української матеріальної культури в межах УСРР".

Передбачалось, що ВУАК стане центром координації, організації та планування пам'яткознавчих студій в Україні. Він мав отримати не лише право проводити розкопки, а й видавати дозволи на них, керувати "справою музейного будівництва в Україні."

У відповідності до проекту статуту, ВУАК мав дбати "про поширення свідомості широких кіл громадянства в справі знання і розуміння пам'яток старовини і мистецтва а також про організацію громадських сил в напрямку охорони і дослідження пам'яток старовини і мистецтва." З цією метою він повинен був допомагати в роботі краєзнавчих осередків, влаштовувати курси і школи підготовки музейних працівників, фахівців-реставраторів, археологів, вести масову популяризаційну роботу, допомагати політосвітнім органам "в постановці і налагодженні сітки музейних установ та налагодженні науково-дослідчих й освітніх моментів" їх праці, "матеріалами з своїх дослідів" надавати допомогу в комплектуванні фондів музеїв.

Проектом передбачалось, що ВУАК буде складатися з 9 членів. Однак, в разі необхідності, перший відділ ВУАН міг збільшити це число, затвердивши обраних комітетом нових членів. З правами дорадчого голосу до комітету мали входити представники товариств, а також установ і відомств — НКВС, Наркомзему, Укрголовполітосвіти та ін., — у віданні яких знаходились пам'ятки історії і культури, або які опікувалися ними. Під головуванням одного з членів комітету при ньому могли утворюватися комісії.

Роботу комітету мала очолювати обрана його членами й затверджена першим відділом ВУАН президія у складі голови, товариша голови і вченого секретаря.

ВУАК повинен був керувати роботою губернських та окружних центрів охорони пам'яток на чолі з відповідними комітетами. Вони мали формуватися з представників наукових товариств та відомих пам'яткознавців, які могли обирати товариша секретаря. Голова ж губернського комітету повинен був затверджуватися ВУАКом. Його уповноважені мали очолювати і окружні комітети.

Таким чином, ВУАК, по-суті, повинен був стати на чолі системи державних пам'яткоохоронних органів, спрямовувати та координувати їх роботу.

Спільне Зібрання ВУАН 21 липня 1924 р. затвердило принципові положення проекту статуту, доручивши зробити його детальний аналіз першому відділу. Учасники його засідання від 24 липня 1924 р. внесли ряд змін до проекту статуту. По-перше, вони запропонували створити ВУАК при ВУАН з тим, щоб він отримав можливість мати власні бюджет і штати та більшу самостійність у вирішенні оперативних питань. По-друге, комітету ві пропонувалось взяти під свою опіку також і пам'ятки природи, відмовившись, водночас, від широкої освітньої діяльності. Нарешті, перший відділ запропонував передбачити у статуті можливість впливати на склад місцевих комітетів.

Вже наступного дня члени ВУАКу, розглянувши зазначені пропозиції, загалом, погодилися з ними. Зокрема, було ухвалено зазначити в проекті статуту, що комітет конституюється при ВУАН, бере під охорону пам'ятки природи. Передбачалось, що ВУАК буде затверджувати склад губернських комітетів та президії окружних. Була внесена пропозиція про зарахування до числа інституцій ВУАКу Софійської комісії. "Що ж до просвітньої діяльності, то комітет, зазначалось в протоколі його засідання, — визнав її необхідною"¹¹.

Відредагований відповідним чином проект статуту ВУАКу був переданий на розгляд Наркомату освіти УСРР. На початку вересня 1924 р. члени комітету доручили опікуватися питаннями його затвердження А.Носову. Він спішно виїхав до Харкова, де звернувся за допомогою до відомого історика, академіка Д.Багалія.

Однак, Д.Багалій спочатку поставився до ідеї створення комітету досить негативно. Лише після того, як А.Носов переконав у її доцільності заступника голови Наукового комітету НКО УСРР М.Яворського, він, зрештою, змінив свою позицію. Згодом у справі статуту ВУАКу виїздив до Харкова академік М.Птуха, її підтримав також М.Грушевський¹².

Врешті-решт, 23 жовтня 1924 р. питання про ВУАК було поставлено на обговорення Наукового комітету, який ухвалив "донести до колегії НКО справу про Археологічний комітет, щоб в'яснити питання про те, чи може НКО фінансувати реальну роботу Археологічного комітету по охороні пам'яток культури". Що ж до статуту комітету, то його пропонувалось переробити у відповідності до зауважень, висловлених на засіданні Д.Багалієм¹³.

В них наголошувалось на необхідності узгодити проект статуту ВУАКу з проектом підготовленого НКО УСРР декрету "Про охорону культурних цінностей" та нормами діючого пам'яткоохоронного законодавства, погодити його з Укрголовполітосвітою, Укрголовпрофосвітою, Наркомземом та іншими відомствами, в управлінні яких знаходились пам'ятки культури й природи. Д.Багалій пропонував доповнити статут положеннями, які б визначали характер стосунків комітету з ними. У відповідності до окреслених проектом його статутних завдань він запропонував назвати комітет "Комітетом охорони пам'яток археології, мистецтва і природи." Аби розширити адміністративні повно-

важення комітету, Д.Багалій пропонував зазначити в статуті, що він є органом Наркомату освіти у справах пам'яток старовини, мистецтва й природи¹⁴. Таким чином, пропозиції Д.Багалія носили цілком конструктивний характер.

Не випадково, вони не зустріли заперечень з боку членів комітету, які на своєму засіданні від 28 жовтня 1924 р. доручили П.Курінному внести відповідні зміни до проекту статуту та підготувати доповідну записку до нього, а 4 листопада схвалили їх редакцію¹⁵. 13 грудня 1924 р. статут "Всеукраїнського Археологічного комітету дослідження пам'яток старовини, мистецтва й природи" (згодом почав називатися скорочено — "Всеукраїнський Археологічний комітет" (ВУАК) затвердила велика президія Укрнауки. Щоправда, визнавши ВУАК центральним органом охорони й дослідження пам'яток, вона обмежила його адміністративні права¹⁶. Однак, головне, що комітет отримав чітко визначений правовий статус і можливість для розгортання своєї діяльності.

Вже 23 грудня 1924 р. були проведені вибори президії ВУАКу. Головою комітету його члени обрали О.Новицького, заступником — Д.Щербаківського, а секретарем — М.Рудинського¹⁷. 31 січня 1925 р. склад президії затвердила Укрголовнаука¹⁸.

Ряд принципових питань діяльності ВУАКу були розглянуті на його засіданні від 27 лютого 1925 р., в якому взяв участь заступник голови наукового комітету НКО УСРР М.Яворський. Зокрема, на засіданні йшла мова про уникнення паралелізму в роботі комітету та інших пам'яткознавчих інституцій, налагодження організаційних зв'язків з музеями та науковими установами тощо¹⁹. Після наради М.Рудинський підготував проект листа до Укрнауки та ВУАН, в якому узагальнив пропозиції учасників засідання. Зокрема, в ньому ставилось питання про надан-

ня ВУАКу права безпосередніх зносин з адміністративними органами на місцях та припинення протиправних дій щодо пам'яток до відповідних висновків Головнауки. Пропонувалось також урядовим декретом закріпити "так потрібну субординацію периферії Головнауці в особі її Археологічного Ком[ітет]а"²⁰. В листі ВУАКу до М.Яворського від 2 березня 1925 р. наголошувалось, що відсутність у комітета відповідних прав "гальмує, а іноді й цілком закреслює" його пам'яткоохоронну діяльність. У зв'язку з цим пропонувалось прискорити прийняття підготовленого ВУАКом проекту декрету ВУЦВК і РНК УСРР "Про облік, охорону й дослідження пам'яток культури й природи"²¹.

Його підготовку Комітет розпочав у відповідності до рішення колегії Укрголовпрофосвіти від 22 вересня 1924 р. про передачу у відання Наукового комітету питань охорони пам'яток старовини й мистецтва²² та її постанови від 20 жовтня того ж року, якою Науковому комітету доручалося підготувати звернення до колегії НКО УСРР про необхідність видання нового пам'яткоохоронного закону²³.

6 січня 1925 р. розробити його проект ВУАК доручив академікові М.Василенкові. Незабаром до роботи над ним долучилися А.Носов та П.Курінний. Вже 25 березня він був винесений на обговорення членів комітету, які зробили до проекту декрету ряд доповнень та змін, остаточно схваливши його в засіданні від 1 квітня 1925 р.²⁴.

Проектом декрету передбачалось зобов'язати губернські та окружні виконкоми "вжити рішучих і дійсних заходів до обліку й охорони пам'яток культури і природи в межах УСРР". Вони, зокрема, мали провести облік пам'яток, керуючись інструктивними вказівками ВУАКу та в погодженні з Укрголовнаукою, організувати їх фактичну охорону," уважно стежити, щоб: а) ре-

монт, реставрація, переробки, зломка або використання пам'яток будівництва (світського і культового), фортифікаційних споруджень, зареєстрованих в Укрголовнауці, — переводилися не інакше, як з попереднього дозволу Укрголовнауки після даного Всеукраїнським Археологічним Комітетом заключення".

Комітет потрібно було сповіщати про всі нововиявлені пам'ятки — "для відповідного розпорядження Укрголовнауки". Він же повинен був подавати до Укрголовнауки висновки про доцільність видачі відкритих листів закордонним ученим на право розкопок в Україні та видавати відповідні дозволи вітчизняним дослідникам.

У відповідності до розпоряджень Укрголовнауки та в порозумінні з ВУАКом мали розподілятися музейні речі. Їх же вивіз "поза межі УСРР, — наголошувалось в проекті, — без дозволу, виданого після заключення Всеукраїнського Археологічного Комітету Укрголовнаукою, — забороняється." Нарешті, до комітету повинні були подавати звіти про свою діяльність "всі особи, що провадять в межах УСРР наукові досліди та збирають матеріали щодо пам'яток культури і природи"²⁵.

Таким чином, націлюючи місцеві органи влади на вирішення невідкладних пам'яткоохоронних завдань, автори проекту водночас прагнули законодавчо закріпити становище ВУАКу, як центрального пам'яткоохоронного органу Укрголовнауки з досить широкими повноваженнями, не передбаченими його статутом.

У відповідності до положень проекту декрету, П.Курінним був розроблений також проект положення про губернські та окружні відділення ВУАКу, схвалений його членами 6 березня 1925 р.²⁶.

В Наркоматі освіти УСРР підготовлені ВУАКом документи й пропозиції, однак, не знайшли повної підтримки. 20 травня

1925 р. М.Рудинський, який щойно повернувся з Харкова, повідомив учасників засідання ВУАКу, що там вирішили створити у Києві, Харкові, Катеринославі та Одесі крайові інспектури охорони пам'яток культури, які мали працювати під керівництвом головної інспектури при Укрголовнауці. "Вважаючи за необхідне притягти до праці по охороні пам'яток робітників на місцях, ВУАК гадає, — зазначалось у його рішенні з цього приводу, — що, по-перше, в сучасних умовах праці, коли пам'ятки старовини гинуть у такій масі, спасти їх може тільки централізація апарату, який не тільки керує справою і дає дозвіл на розкопки та досліді наукові, а і має змогу вжити відповідні заходи до врятування пам'яток, і що, по-друге, такий апарат може мати місце лише при ВУАН, то тільки в найбільшому культурному осередкові — Києві, — де ВУАН згуртувала численну групу висококваліфікованих фахівців., є можливість в любий момент кинути відповідні сили на допомогу місцевим робітникам"²⁷.

Та й ці аргументи не переконали НКО УСРР в необхідності залишити за ВУАКом статус центрального органу Головнауки з питань охорони пам'яток. Більше того, у ставленні Головнауки до ВУАКу та позиції його високоповажних членів з'явилися ознаки недоброзичливості і роздратування. В кінці 1925 р. в приватному листі до А.Ряппо, дружини заступника наркома освіти УСРР Я.Ряппо, про них із здивуванням повідомляли О.Новицький та М.Рудинський. "Кілька останніх відповідей Укрголовнауки, підписаних заступником т.Яворського, — наголошували вони, — становлять Археологічний Комітет у цілком неможливе становище"²⁸.

Зрештою, після виступу делегації ВУАКу на пленумі Укрголовнауки у грудні 1925 р. та ознайомлення керівництва останнього з розгорнутою на початку наступного року виставкою на-

укових досягнень членів комітету, стосунки між обома інституціями вдалося ввести в загалом конструктивне річище²⁹. Однак, учасники пленуму комітету, ще в середині листопада 1925 р. змушені були погодитися з тим, що "в зв'язку з проектом про утворення 4-х комісій в справі охорони пам'яток старовини та природи і відходом од ВУАКа функцій адміністраційно-охоронного порядку, його діяльність має піти в напрямі суто академічної наукової роботи в царині мистецтва й археології"³⁰.

На пленумі, проте, цілком слушно було висловлено зауваження, що подібну роботу в межах ВУАН виконували також дві її секції — археології та мистецтва, — більшість членів яких, водночас, входили до ВУАКу. В зв'язку з цим пленум ухвалив "зняти питання про з'єднання трьох закладів у формі Всеукр[аїнського] Арх[еологічного] Комітета з двома секціями - археологічною та мистецькою, що з їх кожна має свою окрему президію". Для обговорення та вироблення спільного рішення з цього питання було ухвалено скликати 21 листопада об'єднані збори ВУАКу, секцій археології та мистецтв.

Збори, в яких взяли участь М.Біляшівський, О.Новицький, К.Антонович, В.Козловська, П.Курінний, В. Ляскоронський, М.Макаренко, А.Носов, М.Рудинський, М.Ткаченко та М.Шарлемань, пройшли за край напруженої атмосфери. Спроби М.Біляшівського, О.Новицького, М.Рудинського обґрунтувати необхідність об'єднання комітету з відповідними секціями ВУАН зустрілися з різкою протидією з боку К.Антонович, М.Макаренка, В.Козловської, які ладні були працювати на засадах наукового товариства, аби зберегти автономію секцій. Узгодженого рішення прийняти так і не вдалося³¹.

Отже, ініціативу взяв у свої руки ВУАК, пленум якого 3 лютого 1926 р. доручив президії комітету та його членам Ф.Ерн-

й А.Носову "в зв'язку з деякими суперечками й неясностями, що маються в статуті ВУАКа... його переглянути і зроби відповідні поправки й доповнення". Вже 10 лютого подай М. Рудинським проект нового статуту ВУАКу був затвердний пленумом ВУАКу³², а 23 числа цього ж місяця — Спільним Зібранням ВУАН³³.

В статуті наголошувалось, що "Всеукраїнський Археологічний Комітет при УАН є вищий науковий заклад в межах УСРР праві дослідження пам'яток культури, а також наукового догляду за охороною пам'яток природи та культури в УСРР". Отже, чітко фіксувався науково-організаційний характер діяльності ВУАКу.

Відповідно визначалися й його завдання:

- а) організація досліджень пам'яток історії та культури;
- б) підготовка наукових кадрів;
- в) науковий догляд за станом пам'яток;
- д) популяризація пам'яток та виховання шанобливого ставлення до них з боку широкого загалу.

ВУАК мав здійснювати наукове керівництво пам'яткоохороною роботою на місцях, розробляти "плани щорічних досліджень пам'яток матеріальної культури", розкопок, ремонтно-реставраційних заходів, теоретичні підвалини музейного будівництва. Він міг організовувати наукові експедиції, з'їзди, наради, виставки, лекції, лабораторії, майстерні та інші наукові заклади; безпосередньо зноситися з науковими установами в УСРР та за її межами; утворювати мережу своїх кореспондентів, співробітників уповноважених на місцях; вести видавничу діяльність.

Статутом встановлювалось, що до складу ВУАКу мали входити дійсні члени, члени-кореспонденти та члени-співробітники, обрані пленумом комітету за рекомендацією його відділів та дій-

сних членів і затверджених Спільним Зібранням ВУАН.

Передбачалось також утворення в структурі ВУАКу трьох відділів: археології, мистецтва та природи. Питання їх компетенції мали розглядатися на зборах відділів, які були зобов'язані періодично звітуватися перед зборами — пленумом — комітету, який затверджував і обраних відділами головуючих в них та секретарів. Після цього їх кандидатури подавалися на схвалення Спільного Зібрання ВУАН.

Між пленумами комітету, на які мали виноситися найважливіші питання його діяльності, роботою ВУАКу повинна була керувати президія, яка обиралась на три роки пленумом і також затверджувалась Спільним Зібранням.

При ВУАКові могли функціонувати окремі комісії, затвержені спільним Зібранням.

Таким чином, статут закріпив за ВУАКом статус академічної установи. Спроби комітету залишити за собою не лише науково-організаційні, а й адміністративні права в царині охорони пам'яток завершилися невдачею. Наркомат освіти України, занепокоєний в цей час зростанням впливу ВУАН та її установ в колах національної української інтелігенції та більш широкого загалу, шукаючи способи як обмежити його та поставити Академію під свій безпосередній контроль, передав адміністративні повноваження при вирішенні пам'яткоохоронних питань до головної та крайових інспектур.

Їх повноваження знайшли законодавче закріплення у затвердженому 16 червня 1926 р. ВУЦВК та РНК УСРР "Положенні про пам'ятки культури й природи". Зокрема, у відповідності до "Положення", до Управління науковими установами НКО України та його місцевих органів переходили права розробляти проекти пам'яткоохоронних законів, догляду за станом

пам'яток, впливу на порушників визначених правил їх охорони, реєстрації пам'яток і т.ін., які раніше входили до кола статутних обов'язків ВУАКу.

Водночас, на пам'яткоохоронні органи Укрнауки покладалась обов'язки організовувати науково-дослідні експедиції, давати дозволи на розкопки та ряд інших, закріплених в новому статуті ВУАКу за комітетом³⁴. В зв'язку з цим виникла необхідність більш чіткого розмежування функцій ВУАКу з інспектурою охорони пам'яток.

Вже на початку червня 1926 р. розроблений головним інспектором музеїв і охорони пам'яток В.Дубровським проект відповідної інструкції — "Про розподіл відання та робіт між інспектурою по охороні пам'яток матеріальної культури та природи Укрнауки НКО та Археологічним Комітетом Української Академії Наук" — був направлений на погодження з ВУАКом. 9 червня його розглянули учасники пленуму комітету³⁵, а 31 липня 1926 р. — затвердила президія Укрнауки³⁶.

В інструкції наголошувалось, що охорона пам'яток "повинна виконуватись відповідними органами Укрнауки", при якій передбачалося створити міжвідомчий науково-консультативний орган — Український комітет охорони пам'яток культури (УКОПК). "Археологічний комітет УАН, — зазначалось в інструкції, — не проводить безпосередньої адміністративної роботи по охороні пам'яток культури, виконуючи в цих справах лише вищі науково-консультативні функції", та здійснюючи загальне керівництво пам'яткоохоронними студіями.

Відповідно, всі розпорядження та офіційні зносини з питань охорони пам'яток ВУАК повинен був переводити лише через інспектуру Укрнауки. Укрнаука мала видавати їй дозволи на розкопки, обміри, ремонт та реставрацію пам'яток. Щоправда, в

усіх випадках вона повинна була отримати попередній висновок ВУАКу, до якого мали направлятися на розгляд і зберігання також подані до Укрнауки звіти науковців про дослідження пам'яток. Таким чином, інструкція обмежувала навіть ті, доволі куці права ВУАКу, які передбачались його новим статутом.

Саме у відповідності до цих двох документів і будував до кінця 20 років свою діяльність ВУАК. Безперечно, вони не давали можливості повністю втілити в життя ті ідеї, які лежали в основі розпочатої 1924 р. реорганізації Археологічного комітету у Всеукраїнський.

Незважаючи на це, ВУАК досить швидко завоював авторитет провідної пам'яткознавчої інституції, утвердив за собою значення координаційного центру пам'яткознавчих студій та музейного будівництва, а його діяльність набула широкого суспільного значення.

2. Статоклення організаційної
структури ВУАКу.

Значною мірою авторитет ВУАКу визначався тим, що він зумів об'єднати у своєму складі провідних учених, дослідників історико-культурних скарбів України. Вже восени 1924 р., коли після розгляду проекту статуту ВУАКу Спільним Зібранням та першим відділом Академії з'ясувалося, що коло обов'язків комітету має значно розширитися, до його складу були обрані нові члени. Так, у вересні 1924 р. перший відділ затвердив у складі ВУАКу К.Мельник-Антонович, у жовтні — В.Козловську та М.Рудинського, які активно працювали в царині археології. В листопаді — відділ схвалив обрання в члени ВУАКу відомого мистецтвознавця А.Середы, в грудні — природодослідників і захисників пам'яток природи — академіка О.Фоміна та М.Шарлеманя³⁷. 23 грудня 1924 р. на зборах комітету до його складу був обраний відомий харківський археолог О.Федоровський³⁸, а на початку 1925 р. — один з корифеїв київської школи археології В.Ляскоронський та археограф В.Міяківський. На середину лютого 1925 р. комітет нараховував у своєму складі вже 20 членів³⁹.

Він продовжував розширюватися і надалі. Так, 2 квітня 1925 р. перший відділ затвердив обрання до комітету відомого українського художника й архітектора В.Кричевського та уповноваженого Укрголовнауки в Києві професора Л.Левитського, 11 червня — Неодмінного секретаря ВУАН А.Кримського, а 2 липня 1925 р. — мистецтвознавця і музейника К.Мощенка⁴⁰.

"Згадуючи принципи обрання на дійсного члена і практику цього року, — писав у червні 1925 р. М.Рудинський, — треба констатувати, що ті завше проходили не лише під знаком

наукових заслуг кожного окремого члена, а в першу чергу, під знаком притягнення науково заслуженого робітника до активної безпосередньої праці Комітету"⁴¹.

Такими ж принципами керувалися члени ВУАКу при поповненні його складу і в наступному. Зокрема, на пленумі комітету, який відбувся 3 лютого 1926 р., у виступі А.Носова особливо наголошувалося на необхідності залучення членів комітету до конкретної роботи. Учасники пленуму підтримали й пропозицію Д.Щербаківського про необхідність розширення складу комітету. Разом з В.Козловською він, зокрема, запропонував обрати до нього Д.Антоновича, В.Січинського, В.Щербаківського, поставивши, водночас, питання про повернення їх з-за кордону. За допомогою у його вирішенні пленум ухвалив звернутися до М.Грушевського та С.Єфремова⁴². Влітку 1926 р. перший відділ Академії підтримав клопотання ВУАКу про отримання дозволу властей на повернення в Україну для праці в складі комітету також відомого художника, мистецтвознавця і громадського та державного діяча доби визвольних змагань українського народу 1917-1920 рр. П.Холодного⁴³.

На пленумі комітету від 17 листопада 1926 р. знову було порушено питання про обрання в члени ВУАКу відомих українських пам'яткознавців з-за кордону. Серед інших, зокрема, називалося й ім'я Л.Чикаленка, який тоді працював у Парижі⁴⁴. Однак, 31 січня 1927 р. на засіданні президії Укрнауки питання про "обрання на дійсних членів укр[аїнських] учених, що з їх двоє емігрували за кордон під час революції", позитивного рішення не отримало⁴⁵.

Натомість Укрнаука затвердила рішення ВУАКу про зарахування до його дійсних членів М.Еберта /Берлін/, А.Тальгрена, Ю.Айлію /Хельсінкі/. На той час до комітету були обрані також археологи С.Гамченко /Житомир/, Л.Добровольський

/Київ/, Д.Яворницький /Дніпропетровськ/, історик В.Щербина /Київ/⁴⁶. Таким чином, поступово зростала не лише чисельність членів комітету, а й географія міст України та закордонних наукових шкіл, які вони представляли.

Цілком закономірно, що на пленумі ВУАКу, який відбувся 16 листопада 1927 р. отримала підтримку і пропозиція П.Курінного притягти "до праці найкваліфікованіших старшої генерації археологів України". 28 грудня 1927 р. пленум обрав дійсними членами комітету також мистецтвознавців В.Зуммера /Баку/, Д.Гордєєва /Тбілісі/, Д.Кіпліка /Ленінград/, С.Таранушенка /Харків/, архітектора В.Безсмертного та академіка В.Різниченка /Київ/⁴⁷. В 1927 р. членами комітету стали також академік В.Бузескул /Харків/ та Ю.Сіцінський /Кам'янець-Подільський/, П.Смолічев /Чернігів/⁴⁸. Наступного року його склад поповнили В.Барвінок, К.Лазаревська, І.Моргілевський, П.Попов /Київ/, відомі одеські археологи й музейники М.Болтенко та С.Дложевський, ленінградський мистецтвознавець М.Сичов⁴⁹. "Таким чином, — зазначав у 1928 р. голова ВУАКу О.Новицький, — у своєму складі комітет охопив усі галузі, що входять в обсяг його діяльності (археологію, мистецтво й природу)"⁵⁰.

Приступаючи в середині 1924 р. до реорганізації Археологічного комітету у Всеукраїнський, її ініціатори розраховували на створення адекватного до його нових завдань виконавчого апарату. 25 липня 1924 р. вони схвалили кошторис комітету, яким передбачалося утримання з бюджету Академії 17 його штатних посад: членів президії, шести наукових співробітників, трьох роз'їздних інструкторів, фотографа, кресляра та працівників канцелярії⁵¹. Однак, Укрголовнаука схвалила лише чотири, а реально дозволила фінансувати з бюджету Академії усього дві штатні посади комітету. Одну з них обійняла В.Козловська, яка,

окрім наукової, вела значну організаційну роботу та в другій половині 1924 р. секретарювала в комітеті. За рахунок іншої мала оплачуватись праця вченого секретаря⁵².

Спроби комітету переконати президію Укрголовнауки у необхідності збільшення штату ВУАКу успіху не мали. 7 січня 1925 р. вона ухвалила залишити їх без змін⁵³. Лише з січня 1926 р. комітетові була відкрита ще одна штатна посада — голови президії⁵⁴. В 1927 р., окрім того, при комітеті працювали постійні нештатні співробітники Н.Венгрженовська, Л.Мулявка, С.Магура та непостійні нештатні співробітники Л.Кістяківський і К.Старжевський⁵⁵. Нарешті, в грудні 1927 р. після неодноразових клопотань ВУАКу Спільне Зібрання ВУАН збільшило число нештатних постійних співробітників до п'яти. На 1 січня 1929 р. при ВУАКові працювали шість нештатних постійних співробітників — Н.Венгрженовська, Л.Дмитров, Н.Коцюбинська, Д.Маламуж, С.Магура, К.Старжевський⁵⁶.

Досить скрутним залишалось і фінансове становище ВУАКу. І хоч з кожним роком асигнування з бюджету ВУАН та НКО УСРР на наукові дослідження та організаційні заходи комітету зростали, значну допомогу йому надавали місцеві органи влади, які нерідко оплачували археологічні розкопки та інші пам'яткознавчі студії ВУАКу, його плани завжди були більшими, ніж фінансові можливості задля їх втілення в життя. "Всеукраїнський Археологічний Комітет при УАН, — зазначалось, наприклад, у його листі до керівництва Академії від 2 вересня 1927 р., — вже не одного разу подавав для відому Управи, що ті фінансові умови, в яких йому доводиться працювати, аж ніяк не відповідають обсягові його роботи і не дають можливості задовольнити найпекучіші біжучі потреби...

Недостатність щомісячних асигнувань від УАН змусила співробітників ВУАКу робити певні щомісячні внески на

покриття поточних видатків., — повідомлялося далі в листі, — Та ці внески, звичайно, не могли якось помітно змінити загальне фінансове становище ВУАКу⁵⁷.

Все це, безперечно, позначилося на характері та організаційних підвалинах діяльності ВУАКу. На зорі становлення комітету її планувалося вести під керівництвом президії у двох відділах: реєстрації пам'яток та складання карт пам'яток. Роз'їздні інструктори мали безпосередньо відати справами губернських та окружних відділів комітету⁵⁸. Проте, оскільки штати ВУАКу не були затверджені, в другій половині 1924-першій половині 1925 р., всі питання його компетенції обговорювались на загальних зборах пленумах комітету, які й приймали відповідні рішення.

За умов, коли йшов процес становлення комітету, велась робота над його статутом, іншими важливішими документами, що мали принципове значення, це було цілком закономірно. Однак, з часом стала очевидною переобтяженість пленуму питаннями, що вимагали оперативного вирішення. "Я не помилюсь, — писав у червні 1925 р. в доповідній до пленуму ВУАКу його учений секретар М.Рудинський, — коли сформулюю... спільний погляд на пленум ВУАКа, як на збори Комітету дії, а не збори Комітету керування і розпорядження...

Активність пленума виявляється в численних інформаціях поодиноких вчених і груп їх, що іноді не повинні одбирати час у загальних зборів, бо для відповідних висновків і вживання заходів цілком досить самого загального і короткого повідомлення Президії".

Для підвищення ефективності роботи комітету М.Рудинський пропонував розвантажити пленум від поточних справ, передавши їх до фахових комісій: археологічної, мистецької, охорони природи та загально-організаційної. Саме в комісіях повинна була вестись практична робота членів ВУАКу по дослідженню й

охороні пам'яток. Координацію відповідних заходів комісій та вирішення поточних проблем загального характеру, на думку М.Рудинського, потрібно було доручити президії комітету. Пленум же мав розглядати звіти й затверджувати плани роботи комісій, вирішувати питання про розподіл штатів і фінансів, видачу відкритих листів, заслуховувати фундаментальні наукові доповіді, вирішувати інші проблеми принципового характеру⁵⁹.

Збори членів ВУАКу, що відбулися 23 червня 1925 р., повністю схвалили пропозиції М.Рудинського⁶⁰. Вже в середині 1925 р. вони були покладені в основу організації роботи комітету, а згодом закріплені у його новому статуті. Як правило, пленуми скликалися 1-2, рідко-більше, рази на місяць. В період найбільш інтенсивних польових археологічних та мистецтвознавчих досліджень, в червні-вересні, пленуми проводилися лише у випадку необхідності розгляду невідкладних важливих питань компетенції ВУАКу.

Поточні питання вирішувались президією комітету, яка збиралась кожного тижня без перерви на літні місяці. Президія також координувала діяльність відділів і комісій ВУАКу, готувала його пленуми. 10 березня 1926 р. на пленумі ВУАКу відбулися перевибори президії комітету у відповідності до його нового статуту. На голову президії балатувалися академіки М.Біляшівський, М.Василенко та О.Новицький, який зібрав найбільше записок на попередньому голосуванні. Після того, як М.Біляшівський та М.Василенко зняли свої кандидатури, О.Новицького одноголосно обрали головою ВУАКу. Його заступником залишився Д.Щербаківський (балатувався ще П.Курінний), а секретарем М.Рудинський. Пленум обрав також завідуючого фінансовою частиною ВУАКу — А.Носова⁶¹.

Як правило, він брав участь у засіданнях президії, на які запрошувались також представники відділів і комісій комітету чи

його окремі члени — в залежності від питань, які розглядалися. Окрім того, 16 лютого 1928 р. пленум ВУАКу ухвалив дозволити бути присутніми на засіданнях президії комітету з правом ухвального голосу секретарям його відділів. В зв'язку з цим, наприклад, археологічний відділ того ж дня прийняв рішення обов'язково делегувати свого секретаря на засідання президії ВУАКу, на яких будуть розглядатися питання про структуру комітету, планування його роботи, оперативної діяльності відділу та використання робочої сили й розподілу штатних посад⁶².

Як засвідчують протоколи засідань президії, вона працювала надзвичайно напружено й інтенсивно. При цьому не мала ніякого технічного допоміжного апарату, користуючись попервах послугами канцелярії Неодмінного секретаря ВУАН, члена комітету А.Кримського⁶³. Однак, в зв'язку із зростанням обсягу праці комітету, його ділових паперів та листування, президія в 1926 р. запросила А.Антонович, а згодом — А.Бахмача виконувати обов'язки технічного секретаря, оплачуючи їх працю за рахунок науково-операційних асигнувань, а з грудня цього року — із внесків штатних співробітників ВУАКу⁶⁴.

Безперечно, саме штатні співробітники ВУАКу і, зокрема, члени його президії виконували основну науково-організаційну роботу в комітеті. В зв'язку з цим особливо болісно його члени сприйняли трагічну смерть заступника голови президії ВУАКу Д.Щербаківського. Доведений до відчаю некомпетентним втручанням у вирішення наукових питань, грубістю та інтриганством директора Всеукраїнського історичного музею ім.Т.Шевченка, на початку червня 1927 р. він покінчив життя самогубством. Зазначивши, "що втратою Д.М.Щербаківського нанесено непоправну і тяжку втрату українській науці та праці Всеукраїнського Археологічного Комітету", — присутні 22 червня 1927 р. на його пленумі члени комітету ухвалили "звернутися з прохан-

499-16 92

ням до Спільного Зібрання УАН та уповноваженого Укрнауки в Києві, висловитися з приводу передчасної смерті Д.М.Щербаківського і зробити певний громадський акт⁶⁵.

Ним став лист до редакції київської газети "Пролетарська правда" провідних науковців Києва, в якому вони засудили "задушливу атмосферу інтриганства і безсовісного цькування чесних людей та бюрократичної байдужості"⁶⁶.

На пленумі ж ВУАКу від 22 червня 1927 р. заступником голови президії комітету одноголосно був обраний завідуючий археологічним відділом Волинського науково-дослідного музею С.Гамченко.

В травні 1927 р. до президії ВУАКу звернувся М.Рудинський, який, в зв'язку з погіршенням стану здоров'я, просив увільнити його від обов'язків ученого секретаря комітету. Президія тоді не задовольнила його прохання, надавши М.Рудинському відпустку на лікування⁶⁷. На час його відсутності обов'язки секретаря виконували А.Носов, П.Курінний, або ж В.Козловська. Проте, 4 травня 1928 р. президія ВУАКу, все-таки, змушена була піти назустріч М.Рудинському, поклавши секретарські обов'язки на В.Барвінка⁶⁸.

Як вже зазначалося, пленум ВУАКу 23 червня 1925 р. ухвалив вести роботу комітету в чотирьох секціях. Вже в липні вони були організовані. Зокрема, В.Ляскоронський очолив секцію археології, Д.Щербаківський — мистецтв, О.Фомін — охорони природи, О.Новицький — загально-організаційну. Однак, у зв'язку з рішенням НКО УСРР створити інспектуру охорони пам'яток культури, а згодом — і природи, необхідність в існуванні відповідних секцій ще й при комітетові відпала. Тому при ньому залишились лише дві секції — археології та мистецтв, — які у статуті, затвердженому 23 лютого 1926 р. Спільним Зібранням ВУАН були переіменовані у відділи ВУАКу. Саме у від-

діях, зазначав згодом О.Новицький, і була "зосереджена з того часу вся, як наукова, так і науково-операційна праця Археологічного Комітету"⁶⁹.

Регулярні засідання відділів розпочалися восени 1925 р. Зокрема, в археологічному відділі активно працювали К.Антонович, М.Біляшівський, В.Козловська, П.Курінний, В.Ляскоронський, М.Макаренко, А.Носов, М.Рудинський. Засідання відділів мали характер пленумів, що збиралися спочатку двічі, а вже з осені 1926 р. — три-чотири рази на місяць. На них обговорювались повідомлення про археологічні знахідки і результати археологічних досліджень, питання про видачу дозволів на археологічні розвідки, охорону пам'яток археології та ін.

До кінця 1926 р. роботою відділу керувала президія у складі голови В.Ляскоронського та секретаря В.Козловської. Однак, на початку 1927 р. В.Ляскоронський звернувся до відділу з проханням увільнити від обов'язків головуючого. Прийнявши, 19 січня 1927 р. його відставку, збори доручили тимчасово очолювати президію М.Макаренкові⁷⁰.

Лише в середині червня 1927 р. на зборах відділу було ухвалено провести вибори його постійного голови. Незабаром на цю почесну посаду було висунуто С.Гамченка, кандидатуру якого 18 січня 1928 р. одночасно схвалили учасники пленуму ВУАКу⁷¹.

Ще раніше, на початку січня 1928 р., він звернувся до членів археологічного відділу комітету з низкою пропозицій про удосконалення організації його роботи. Зокрема, "для скорочення часу на зборах пленуму археовідділу та обмеження дискусій" він пропонував "питання подавати до президії відділу у письмовій формі, де коротко та конкретно зазначати саме питання, формулюючи й можливе рішення." На зборах відділу вони мали лише остаточно затверджуватися. Таким же чином пропонува-

лось вирішувати й питання, які вимагали оперативного реагування відділу. При цьому засідання президії пропонувалось проводити щотижня, а пленуми - двічі на місяць. Окрім того С.Гамченко вніс пропозицію провести облік археологів України з тим, щоб визначити форми їх співпраці з відділом, 5 січня 1928 р. його члени в цілому погодилися з пропозиціями С.Гамченка⁷². Щоправда, вже незабаром А.Носов та М.Рудинський висловили "невдоволення окремими постановами архвідділу, що відбуваються в їх відсутність", заявивши про необхідність "піднести на засіданнях президії ВУАКа питання про зміни цих постанов." Однак, в засіданні відділу від 1 лютого 1928 р. були підтверджені його попередні рішення. Право оскаржувати ухвали відділу надавалось лише тим членам ВУАКу, які не могли брати участь в засіданнях через поважні причини (хвороба, відрядження тощо) і лише "в питаннях, які торкаються їх особисто, або є принциповими в галузі організації археологічних дослідів... Лише при такій постановці справи, — наголошувалось в прийнятому рішенні, — діяльність відділів, які збираються для своєї планової роботи, могла бути поступовим посуванням уперед і зможе прибутих на збори гарантувати від зайвого витрачання часу"⁷³.

Заява А.Носова та М.Рудинського, думается, була відголоском певного загострення стосунків між деякими членами відділу та головою у ньому С.Гамченком. Ще в кінці 1927 р. про неможливість активної праці у відділі заявив М.Макаренко, від неї відійшли також В.Данилевич та К.Мельник-Антонович. Лише після неодноразових співбесід з ними С.Гамченка вони дали згоду виконувати доручення відділу⁷⁴. Однак, і після цього в засіданнях його пленумів брали участь в середньому 4-5 чоловік, на яких і лягав основний тягар організаційної роботи.

Більш велелюдними були засідання мистецького відділу

ВУАКу, які розпочалися в другій половині 1925 р. за участі М.Біляшівського, П.Курінного, К.Мощенка, О.Новицького, М.Рудинського, Д.Щербаківського. Згодом в них почали брати участь В.Барвінок, В.Безсмертний, Ф.Ернст, О.Кобелєв, В.Кричевський, М.Макаренко, В.Осьмак, А.Середа, С.Таранушенко та ін. З самого початку роботи відділу (до кінця 1925 р. — секції) головував у ньому Д.Щербаківський, а секретарські обов'язки виконував переважно М.Рудинський, а з середини 1926 р. — П.Курінний. Нерідко ж Д.Щербаківський брав на себе й обов'язки секретаря засідань.

Після смерті Д.Щербаківського тимчасово обов'язки голови відділу взяв на себе О.Новицький (за секретарства М.Рудинського). Однак, вже на початку 1928 р. в зв'язку з перевантаженістю роботою в президії ВУАКу, вони виступили з ініціативою обрання постійної президії відділу. На засіданнях відділу від 4 січня 1928 р. було ухвалено висунути на посаду голови президії кандидатуру відомого українського художника, архітектора і мистецтвознавця В.Кричевського, а секретаря — В.Барвінка і П.Попова. Зрештою, 15 лютого 1928 р. відділ обрав президію у складі В.Кричевського та В.Барвінка⁷⁵. Того ж дня рішення відділу схвалив пленум ВУАКу⁷⁶. Та вже незабаром, в зв'язку з перевантаженістю роботою у ВУФК, В.Кричевський подав у відставку з голови мистецького відділу, яку 24 лютого 1928 р. президія ВУАКу змушена була прийняти. Отже, й надалі в засіданнях відділу продовжував головувати О.Новицький⁷⁷.

На них розглядалось досить широке коло питань: про видачу відкритих листів на мистецтвознавчі дослідження, організацію наукових експедицій, облік, охорону й реставрацію пам'яток мистецтва, їх популяризацію серед широкого загалу. Значну роботу відділ провів по виявленню пам'яток українського мистецтва, які були вивезені за царизму до музеїв і приватних збірок Росії.

Разом з тим інтенсивність засідань відділу мистецтва ніколи не була такою високою, як археології. Вони проводились одні-два, рідко тричі на місяць. З середини липня до кінця жовтня відділ, як правило, не збирався. Питання, що виносились на його обговорення попередньо не розглядались в президії, роботи якої не носила постійного характеру, як у відділі археології.

Певною мірою це пояснювалось тим, що головуючі у відділі Д.Щербаківський та О.Новицький входили до президії ВУАКу, на засідання якої нерідко виносились питання компетенції відділу мистецтв без їх попереднього обговорення у ньому. По-друге коло фахівців та аматорів — краєзнавців в царині мистецтвознавства в Україні було значно вужчим, ніж поціновувачів та дослідників пам'яток археології. Значно меншу зацікавленість ними виявляли й державні органи. Їх відповідні асигнування були мізерними, що стримувало й розгортання роботи відділу мистецтв ВУАКу, члени якого змушені були обмежуватись переважно академічною науковою роботою у спеціалізованих комісіях, створених при комітетові.

Найбільш представницькою та чисельною серед них була Софійська комісія, яка продовжувала працювати під керівництвом О.Новицького та за секретарювання В.Козловської, а з липня 1928 р. — В.Барвінка, обраного тоді до її складу. На той час до комісії працювали також В.Базилевич, В.Безсмертний, С.Гайченко, Д.Гордєєв, М.Касперович, П.Курінний, Д.Кіплік, К.Лазаревська, В.Лесючевський, К.Мощенко, А.Середа, М.Сичов. На засіданнях комісії брали участь також М.Бойчук, В.Данилевич, В.Ляскоронський, К.Кржемінський, М.Макаренко, А.Носов, М.Рудинський, А.Таран. Таке широке представництво в комісії об'єднувало учених різних галузей пам'яткознавства та інженерів, архітекторів, художників, реставраторів, істориків України й Росії відносно дало досить широкому спектру тих завдань, які вона ставила перед собою.

ред собою і мало слугувати їх вирішенню.

Головним з них члени комісії вважали комплексне дослідження визначної пам'ятки. Однак, ні Наркомат освіти, ні ВУАН необхідних для цього коштів не виділяли. Не увінчалися успіхом і спроби Комісії покрити їх дефіцит за рахунок платних лекцій та концертів, влаштованих у соборі спільно з його приходом⁷⁸. Таким чином, робота комісії надовго звелась до студіювання відповідних літературних та архівних джерел та догляду за станом собору і його культового начиння.

З цією метою створювалися тимчасові комісії, до яких запрошувались фахівці, що могли допомогти у вирішенні конкретних наукових та охоронних проблем. Так, 11 липня 1924 р. комісія у складі О.Новицького, реставраторів М.Бойчука та М.Касперовича, представників парафіяльної ради Софійського собору Г.Красицького та П.Ємця, а також директора Межигірського керамічного технікуму, художника В.Седляра оглянула ікону Миколи Мокрого, яка знаходилась на хорах собору. Результати огляду 25 липня 1924 р. були проаналізовані на засіданні Софійської комісії, яка санкціонувала реставрацію ікони⁷⁹.

В березні 1925 р. за дорученням комісії Ф.Ернст, В.Осьмак та С.Прокоф'єв оглянули колишній Митрополичий будинок-пам'ятку архітектури ХУІІ ст. — в садибі Софії-Київської, забронювавши використання його під друкарню. В серпні того ж року за участі В.Козловської, П.Курінного, В.Ляскоронського, А.Носова та Д.Щербаківського відбулася нарада з приводу організації археологічних розкопок на території поблизу собору⁸⁰.

У січні 1927 р. його оглядала комісія у складі архітекторів О.Кобелева, К.Мощенко та В.Осьмака, у березні — М.Бойчук та М.Касперович, а згодом — професор Ленінградської Академії мистецтв Д.Кіплік. Їх висновки про загрозливий стан мозаїк і фресок собору змусили Укрнауку НКО УСРР весною 1928 р.

виділити через Київську крайову інспектуру охорони пам'яток культури кошти на здійснення відповідних охоронних робіт⁸¹.

Керівництво ними весною 1928 р. спробував було перебрати на себе академік ВУАН Ф.Шміт. Спочатку у своєму виступі на засіданні історично-філологічного відділу ВУАН, а згодом у доповідній записці до нього "Про реставрацію, дослідження і видання Св. Софії" від 5 травня 1928 р. він пропонував залучити "до справи реставрації, дослідження і видання св. Софії... всі науково-дослідні Академії й Інститути, які розробляють історичні проблеми" в СРСР⁸². Однак, члени Софійської комісії не підтримали пропозицій Ф.Шміта. "Заява академіка Ф.Шміта, — писав О.Новицький у листі до першого відділу ВУАН від 31 травня 1928 р., — не вносить... нічого нового до нашої роботи з наукового боку, але вона має на меті одібрати ініціативу цієї праці з рук України, бо по його проекту сюди вийдуть представники більш як чотирьох числених російських інституцій, між котрими українці будуть у значній меншості, а тих вчених, яких нам буде потрібно, може й не бути, тоді як за нашою пропозицією ми будемо звертатися, по мірі потреби, до окремих видатних вчених, і не тільки союзних, але й закордонних, від котрих ма тимемо саму наукову допомогу"⁸³.

Дійсно для реставрації фресок Софії влітку 1928 р. комісією був запрошений Д.Кіплік. До Києва прибув також професор Ленінградського університету М.Сичов. Однак загальне керівництво реставраційними роботами здійснювала Софійська комісія та Київська інспектура охорони пам'яток культури. Всі деталі робіт обговорювались на їх спільних засіданнях. Представники комісії та інспектури щодня відвідували собор, контролюючи стан відреставрованих фресок⁸⁴. Таким чином наполегливістю членів Софійської комісії дала практичні не лише наукові, а й пам'яткоохоронні результати.

Після реорганізації Археологічного комітету у Всеукраїнський, до його відання перейшла також комісія по студіюванню українського золотарства ("золотарська комісія"). Спочатку її очолював О.Новицький. Секретарював же у ній, виконуючи фактично обов'язки заступника голови Д.Щербаківський. Згодом він став на чолі комісії, секретарем якої був обраний А.Середа⁸⁵.

Незважаючи на брак коштів, комісія працювала досить напружено: було проведено загальну перевірку речей, повернутих в Україну з Держсхову РСФРР, складено окремий список речей, відібраних там без представників УАН, проведено систематизацію усієї збірки. Після цього члени комісії отримали індивідуальні завдання. Зокрема, Д.Щербаківський мав підготувати узагальнюючу працю "Золотарство на Україні", А.Середа — "Клейма українських золотарів", та "Жидівське золотарство на Україні", Ф.Ернст — "Вірменське золотарство на Україні", О.Новицький — "Архітектурні мотиви в українських золотарських виробах"⁸⁶.

Вже в 1924 р. побачили світ перші публікації членів золотарської комісії⁸⁷. Вони зацікавили не лише науковців, а й НКО УСРР. 9 грудня 1924 р. президія Укрголовнауки ухвалила "запропонувати ВУАН відпустити з сум, призначених для наукових дослідів комісії. Згодом рішення "видавати на потреби комісії щомісяця по 20 крб., починаючи від 1 жовтня 1924 року" прийняла Управа ВУАН. Однак, виділяла відповідні кошти лише до 1 січня 1925 р. Незважаючи на всі клопотання комісії перед НКО УСРР та ВУАН, коштів необхідних для фотофіксації та реставрації пам'яток з унікальної колекції ювелірних виробів, комісія так і не отримала⁸⁸. Отже її робота звелась до ініціативних індивідуальних студій окремих учених. Окрім того їх спільною справою стала підготовка до друку дослідження Д.Щербаківського "Київські золотарі за матеріалами Лаврського архіву".

До кінця 1928 р. цю роботу вдалося завершити⁸⁹.

В середині 1926 р. при мистецькому відділі була створена також комісія по студюванню джерел по історії українського мистецтва. Відповідне рішення відділ прийняв 17 березня 1926 р.⁹⁰. Очолив комісію академік М.Василенко, а її секретарем став відомий архівіст В.Міяківський. В комісії працювали також Ф.Ернст, М.Макаренко, О.Новицький, Д.Щербаківський⁹¹.

Вже на засіданні мистецького відділу, яке відбулося 16 червня 1926 р., Д.Щербаківський повідомив, що організація комісії закінчена і вона приступила до роботи. Основним завданням комісії відділ визначив тоді виявлення і публікацію відповідних джерел, які повинні були вміщуватися у виданнях на зразок "Архива Юго-Западной России"⁹².

На засіданні комісії від 4 липня 1926 р. її завдання та напрямки роботи були конкретизовані. Зокрема, учасники засідання дійшли згоди відносно типів документів, які потрібно було видавати в першу чергу, методів їх виявлення. Аби прискорити роботу, комісія ухвалила звернутися за відповідною допомогою до окружних архівних управлінь⁹³.

Обгрунтовуючи актуальність завдань комісії, президія ВУАКу у пояснюючій записці до проекту кошторису комітету на 1925-1928 рр. наголошувала, що "при сучасному стані розробки історії українського мистецтва, публікації архівних його джерел мають ударне значення. Архіви й збірки рукописів по бібліотеках криють в собі колосальний матеріал по історії мистецтва, зовсім не досліджений. Опубліковано його надзвичайно мало, а публікація наукова, що відповідає б мистецьким завданням, ще й не починалась. Серія під назвою "Fortes artis Ucrainae" систематичною публікацією архівних джерел по мистецтву й має на меті задовольнити цю потребу"⁹⁴.

Наркомат освіти та ВУАН надали певну підтримку комісії.

Зокрема, в березні 1927 р. до окружних архівних управлінь були направлені листи з проханням повідомити комісію про документи її зацікавленості в місцевих архівах та прізвища архівних працівників, яким можна було б замовити їх копіювання. Вже незабаром до комісії надійшли відповідні відомості з Вінницького, Дніпропетровського, Запорізького, Ізюмського, Одеського, Полтавського, Прилуцького, Проскурівського, Сумського, Уманського, Харківського окрархів⁹⁵. Однак, коштів на копіювання та видання архівних джерел комісія так і не отримала. На початку 1929 р. П.Курінний змушений був констатувати, що "члени комісії провадять індивідуальні розшуки за матеріалами, що торкаються українського мистецтва по архівах Києва та округових"⁹⁶.

Такого ж характеру набула й робота комісії по студіюванню пам'яток монументального мистецтва, яка конституювалася у 1926 р. при відділі мистецтв. Очолював її М.Макаренко, а секретарські обов'язки виконував Ф.Ернст⁹⁷. Комісія мала провести обміри та фотофіксацію, виготовити креслення визначніших пам'яток архітектури і мистецтва України⁹⁸. Результатом праці комісії мала стати багатотомна серія видань академічного характеру "Monimenta arts Ucrainae". На думку членів комісії вона "допомогла б репрезентувати перед культурним світом українську культуру й в галузі мистецтва так, як вона репрезентується в інших виданнях Української Академії Наук"⁹⁹.

В контексті завдань комісії в середині 20-х років досить плідно працювали І.Моргілевський, С.Таранушенко, співробітники музеїв¹⁰⁰. Однак, власне, комісія коштів для реалізації своїх наукових та видавничих планів не отримала і була змушена обмежитися реєстрацією пам'яток старовини та мистецтва¹⁰¹.

Серед комісій ВУАКу, які займалися студіюванням археологічних пам'яток, першою постала Трипільська комісія. Поштовхом до її створення стало зацікавлення пам'ятками Трипільської

археологічної культури з боку Егейської комісії Російської Академії історії матеріальної культури (РАІМК). Її представник — Б.Богаєвський 24 жовтня 1924 р. взяв участь у засіданні Археологічного комітету, на якому були намічені перспективні напрямки досліджень трипільських старожитностей. До них могли долучитися не лише українські, а й інші учені, але координацію та організацію їх роботи повинен був здійснювати Археологічний комітет¹⁰².

В зв'язку з цим його президія 27 лютого 1925 р. звернулася до пленуму ВУАКу з пропозицією утворити окрему Трипільську комісію з відповідними функціями. Підтримавши цю пропозицію, учасники пленуму ухвалили зарахувати до складу комісії М.Біляшівського, В.Козловську, П.Курінного та М.Рудинського¹⁰³.

1 березня 1925 р. відбулося організаційне засідання комісії, на якому її головою була обрана В.Козловська, а секретарем П.Курінний. 7 березня комісія затвердила поширений план своєї роботи, яким передбачалось вирішення науково-методичних та теоретичних, дослідницьких та організаційних проблем, завдань публікації й популяризації трипільських пам'яток¹⁰⁴.

Аби забезпечити виконання таких напружених планів, комісія 11 квітня 1925 р. запросила до участі в її роботі В.Данилевича, В.Кричевського та М.Макаренка, а 15 січня 1926 р. обрала в її дійсні члени археологів М.Болтенка (Одеса), С.Гамченка (Житомир), М.Якимовича (Умань). В листопаді 1925 р. право участі в засіданнях комісії отримали також молоді дослідники Л.Кістяківський, С.Магура, Юркевич, О.Якубовський. Нарешті, комісія координувала дослідження пам'яток Трипільської культури, які велися місцевими музеями України¹⁰⁵.

Як зазначав в кінці 1926 р. учений секретар комісії П.Курінний, за короткий час нею були "об'єднані воедино всі робітники в галузі вивчення Трипільської культури на Україні. Ми, — пи-

сав він, — не можемо назвати ні одного дослідника Трипільської культури що стояв би осторонь від комісії"¹⁰⁶. Водночас, П.Курінний наголошував на необхідності проведення систематичних пленарних засідань комісії, на яких би розглядались важливіші науково-теоретичні та методологічні проблеми дослідження трипільських пам'яток.

7 грудня 1926 р. його пропозиції розглядала президія комісії. Вона ухвалила "скликати засідання комісії щотижня на 2 години для чергової організаційної і дослідчої роботи". Окрім того, президія запропонувала "пленарному засіданню в один з тижнів на місяць робити прилюдне засідання в пом/ешканні/ Академії Наук з доповідями та рецензіями". Були намічені також шляхи інтенсифікації індивідуальних студій членів Трипільської комісії. До неї пропонувалось обрати проф. Арне, Л.Чикаленка та В.Щербаківського.

Через протидію Наркомату освіти провести в життя останнє рішення комісії так і не вдалося. Однак, інші ухвали президії від 7 грудня 1926 р., конкретизовані на її наступних засіданнях та пленумі, сприяли активізації діяльності комісії¹⁰⁷. Вона отримала суттєву фінансову допомогу від НКО УСРР, ВУАН та деяких місцевих органів влади, завдяки якій зуміла організувати широкомасштабні археологічні дослідження пам'яток Трипільської культури¹⁰⁸, оприлюднити частину отриманих в їх ході результатів у тематичному збірнику наукових праць¹⁰⁹.

Окрім Трипільської, ВУАН вже в 1925 р. зробив спробу заснувати ряд інших постійних комісій, які мали опікуватися дослідженням археологічних пам'яток окремих регіонів України. Зокрема, весною 1925 р. комітет санкціонував організацію трипільської комісії. Вона ставила "своїм завданням організацію археологічних та етнологічних дослідів в районі Борисполя і ретягнення до праці по вивченню краю якнайширших кіл міс-

цевого громадянства". Комісія планувала також створити "місцевий музей краю, так потрібний і новій школі з її краєзнавчою підвалиною навчання, і політосвітнім заходам серед дорослого населення"¹⁰.

З цією метою 20 травня 1925 р. збори ВУАКу ухвалили відрядити до Борисполя В.Козловську та В.Ляскоронського¹¹. Згодом В.Козловська відвідала Бориспіль з іншим членом комісії М.Ткаченком¹².

В першій половині 1925 р. ВУАК створив також Остерську комісію. Для ознайомлення з районом майбутніх досліджень комісії збори ВУАКу 20 травня 1925 р. ухвалили відрядити туди В.Козловську та А.Носова, а вже 17 червня заслухали і схвалили "доповідь Остерської комісії в справі організації розшуків та розкопів в околицях Остра з кошторисом витрат." Передбачені планом комісії досліди було доручено очолити М.Макаренкові¹³.

На жаль, через брак коштів на планомірні археологічні дослідження на Остерщині й Бориспільщині засновані для їх організації комісії ВУАКу не стали постійними.

В 1926 р. при комітеті була створена також комісія по виробленню плану систематичних дослідів у межах великокнязівського Києва. Необхідність у ній виникла в зв'язку з тим, що влітку 1926 р. Київський окрвідділ народної освіти виділив кошти на археологічні розкопки Київського Акрополю. Оскільки пленуми ВУАКу у той час не збиралися, на нараді, в якій 18 липня взяли участь О.Новицький, П.Курінний, В.Ляскоронський, К.Мощенко та М.Рудинський, було ухвалено скласти для керівництва ними комісію з тих членів комітету, які знаходились в Києві, а також представників окрвиконкому, окрнарості та інших установ, які сприятимуть дослідам. В робочу комісію пропонувалось включити С.Гамченка, В.Ляскоронського та В.Осьмака, а до робіт залучити також Л.Добровольського,

В.Щербину та М.Касперовича¹¹⁴.

Через два дні рішення наради схвалила президія ВУАКу¹¹⁵. Згодом до складу комісії увійшла В.Козловська¹¹⁶, а в її першому засіданні, що відбулося 26 липня 1926 р. взяла участь також К.Мельник-Антонович. Тоді були намічені підготовчі заходи до археологічних розкопок, а 12 серпня комісія схвалила їх детальний план та методику проведення¹¹⁷. В наступному відповідні функції перейшли до відділу археології та президії і пленуму ВУАКу.

Дбаючи про дослідження пам'яток історії та культури, ВУАК доклав немало зусиль, аби забезпечити умови для підготовки відповідних фахівців. Зокрема, в другій половині 1924-першій половині 1925 рр. він намагався зберегти Київський археологічний інститут (КАІ) — єдиний на той час навчально-науковий заклад, який після перетворення в 1920 р. університетів в інститути народної освіти (ІНО) готував пам'яткознавців.

Зазначимо, що офіційно відкритий восени 1917 р., КАІ вже в липні 1920 р. розпорядженням НКО УСРР був офіційно закритий. Лише завдяки подвижництву київських учених Інститут тоді вдалося врятувати. З 1922 р. він діяв при кафедрі мистецтвознавства, яку, як і КАІ, очолював Ф.Шміт¹¹⁸.

На середину 1924 р. на трьох відділах Археологічного інституту — етнології, археології та мистецтвознавства — навчалися 142 студенти. Однак, знайшовши намагання його викладачів "в якому неприхованому вигляді реставрувати тип старого університету", Київська губпрофосвіта 18 серпня 1924 р. ухвалила тимчасово закрити КАІ "до одержання від Укрголовпрофосвіти відповідного розпорядження про його реорганізацію". При цьому пропонувалось передати відділ мистецтвознавства до Художньо-го інституту, а інші два — до ІНО ім. М.Драгоманова. Та до початку нового навчального року Наркомат освіти не санкціону-

вав навіть такого паліативного вирішення питання про долю Інституту.

В зв'язку з цим у вересні 1924 р. виконавче бюро пролетарського студентства Інституту звернулося до ВУАКу "з проханням підтримати перед Укрголовпрофосвітою заходи Виконбюро про необхідність реорганізації КАІ в самостійну вищу школу"¹¹⁹.

Вже 7 жовтня 1924 р. його розглянули учасники зборів ВУАКу, які ухвалили клопотатися про поновлення Інституту при комітеті. Задля цього було вирішено направити делегацію у складі О.Новицького, В.Данилевича, А.Носова та студента КАІ Бойка до голови Київської губпрофосвіти М.Левицького. Окрім того А.Носов та Бойко мали виїхати з цією ж метою до НКО УСРР¹²⁰.

Заступник голови Наукового комітету НКО УСРР М.Яворський погодився з необхідністю відновлення КАІ та його подальшого існування при ВУАКові, хоч і наполягав на обмеженні кількості слухачів інституту до 150 чоловік. Однак колегія Укрголовпрофосвіти на засіданні від 24 жовтня 1924 р., посилаючись на відсутність необхідних коштів, ухвалила питання про КАІ не порушувати, санкціонувавши відкриття на його основі довготермінових курсів ВУАКу. Відтак, 28 жовтня ВУАК створив для реорганізації Інституту у курси комісію у складі В.Данилевича, М.Макаренка, А.Носова та двох представників від студентства¹²¹.

В кінці жовтня розпочалися засідання членів комісії, в яких брали участь також представники відділів профосвіти та політосвіти Київського губвно. Досить скоро вони дійшли згоди в тому, що масова загибель пам'яток в Україні значною мірою обумовлена браком "кваліфікованих музейних робітників", а тому визнали відкриття курсів за "справу надзвичайно важливу, загальнодержавного значення".

Незабаром комісія розробила "Положення про Вищі Архео-

логічні Курси в Києві", у відповідності до якого вони створювалися при ВУАКові з метою підготовки спеціалістів з археології, етнології та музейництва. Для слухачів з середньою освітою передбачався трьохрічний, а з вищою — двоохрічний термін навчання на одному з відділів: археології чи етнології. Загальне керівництво курсами повинен був здійснювати ВУАК, який для вирішення організаційних та адміністративних питань мав обирати також їх директора та вченого секретаря¹²².

Проект "Положення" та навчального плану Вищих археологічних курсів 9 грудня 1924 р. затвердила мала президія Укрголовнауки. 23 грудня ВУАК обрав директором курсів А.Носова, а його заступником П.Курінного¹²³, а наступного дня ухвалив запросити викладати на курсах М.Біляшівського, В.Данилевича, С.Єфремова, М.Зерова, А.Лободу, В.Козловську, А.Онищука, В.Петрова, М.Рудинського, Й.Гермайзе, М.Грушевського, Ф.Ернста, В.Кричевського, С.Маслова, О.Новицького, О.Покровського, П.Тутковського, Ф.Шміта, Д.Щербаківського¹²⁴. 20 січня 1925 р. ВУАК затвердив викладачами курсів також К.Квітку, П.Клименка, В.Ляскоронського та Ф.Савченка¹²⁵. Незабаром, 23 січня 1925 р., відбулося засідання ради археологічного відділу курсів. Її головою був обраний В.Данилевич, а його заступником Й.Гермайзе¹²⁶. Таким чином, підготовка до відкриття курсів була, в основному, завершена.

Тим більшою несподіванкою для ВУАКу було рішення президії Укрголовнауки від 7 лютого 1925 р. про заборону відкриття курсів при академічній інституції, оскільки це не входило в обов'язки ВУАН. Питання про курси передавалось на вирішення Укрголовпрофосвіти. Там же продовжували дивитися на курси через призму висновків комісії, яка влітку 1924 р. обстежувала КАІ. На цьому, зокрема, наголосив 20 травня 1925 р. у своєму виступі на зборах ВУАКу його учений секретар М.Ру-

динський, який щойно повернувся з НКО УСРР. "Нещасний спадок, який дістав ВУАК у вигляді кол/ишнього/ Археологічного Інституту в Києві, — наголосив він, — стає на перешкоді до утворення курсів. В колегії НКО утворилося, очевидно, остільки негативне відношення до кол/ишнього/ Археологічного Інституту, що незважаючи на кількарізові роз'яснення з боку ВУАКа, ...справа з курсами не зсувається з мертвої точки. Утворюється ситуація, що близька до повної безнадії"¹²⁷.

Аби врятувати становище, ВУАК неодноразово звертався з відповідним клопотанням до НКО УСРР, ВУАН розробив ряд компромісних варіантів, якими, зокрема, передбачалося підпорядкування курсів Укрголовпрофосвіти, зменшення терміну навчання та ін. Однак, 17 червня 1925 р. змушений був констатувати, що "ті заходи не мали бажаних наслідків". Більше того 7 липня 1925 р. Укрголовнаука звернулася до ВУАКу з вимогою "припинити заходи по їх організації"¹²⁸.

Таким чином, ВУАК залишився академічною інституцією, здійснюючи свою діяльність у відділах та комісіях, створених в структурі комітету з метою дослідження окремих видів та груп пам'яток історії і культури. На шляху її розширення було немало труднощів. Як і раніше, головними серед них залишались брак коштів та кваліфікованих дослідників-пам'яткознавців. Особливо гостро перед комітетом стали фінансові проблеми, породжені, значною мірою, недовірою радянської держави до ВУАН і її структур. В зв'язку з цим надзвичайно важливого значення ВУАК надавав об'єднанню зусиль наукових установ, музеїв, окремих учених, аматорів-краєзнавців навколо завдань збереження, вивчення і популяризації історико-культурної спадщини українського народу.

3. *Намигнутелтя*
організаційних зв'язків
ВУАКу з науковими
установами та краєзнавчими
осередками.

Аналізуючи на початку 1928 р. попередню діяльність Всеукраїнського Археологічного комітету, його учений секретар М.Рудинський цілком закономірно зазначав, що, як підтвердила практика, "найголовніше й основне завдання ВУАКу — науково-дослідча робота. Але, — наголошував він, — доводилося й доводиться ВУАКові не тільки проводити науково-дослідчу роботу, а й величезну організаційну роботу. Це була робота зв'язку периферії з центром.

...треба було, — пояснював він, — зв'язатися з усіма Музеями та дослідниками на периферії, зосередити надання прав дослідів з Центру (від Укрнауки в порозумінні з ВУАКом) і цим координувати дослідчу роботу"¹²⁹.

Відповідну мету ставив перед собою ще Археологічний комітет при ВУАН. Але, не маючи належних повноважень НКО УСРР, досягти її він не зміг. Ситуація змінилася в другій половині 1924 р. Санкціонувавши реорганізацію Археологічного комітету у Всеукраїнський, Наркомат освіти сподівався, що він візьме на себе науково-консультативні та координаційні функції не лише в царині пам'яткознавчих досліджень, а й охорони пам'яток. В зв'язку з цим ще до офіційного затвердження статуту комітету його члени вирішили широко оповістити наукову громадськість України про повноваження ВУАКу. Зокрема, на засіданні від 12 вересня 1924 р. вони підтримали пропозицію М.Біляшівського про необхідність розіслати до наукових установ та музеїв відозву відповідного змісту, доручивши підготувати її О.Новицькому¹³⁰.

Вже на наступному засіданні, яке відбулося 19 вересня, схваливши текст відозви, члени ВУАКу вирішили надрукувати її масовим накладом, значно розширивши коло адресатів, на встановлення співробітництва з якими розраховував комітет. Так, було ухвалено надіслати відозву до музеїв, краєзнавчих комісій при ВУАН та товариств, архівних управлінь та місцевих виконкомів, наукових та культурноосвітніх товариств, вузів і технікумів, інших навчальних закладів гуманітарного профілю. Членам комітету пропонувалось також подати до президії адреси інших установ та окремих учених, які могли надати допомогу у вирішенні проблеми дослідження й охорони пам'яток¹³¹.

Саме в контексті тих організаційних завдань, які вирішував в другій половині 1924 р. ВУАК, його члени сприйняли пропозицію Одеського історично-археологічного музею взяти участь в запланованому до 100-літнього ювілею музею Всеукраїнському археологічному з'їзді. З ініціативою його проведення виступила секція археології Одеської комісії краєзнавства при ВУАН, яка 25 вересня 1924 р. затвердила підготовлене С.Дложевським для Укрголовнауки обґрунтування доцільності з'їзду та повідомила про його скликання провідні археологічні центри країн Європи. 21 листопада секція ухвалила зосередити увагу учасників з'їзду на обговоренні організаційних проблем археологічних музеїв, археології Північного Причорномор'я та української старовини, питань охорони пам'яток¹³².

Однак, члени ВУАКу, які 18 листопада 1924 р. на пленумі комітету розглянули пропозицію щодо участі у з'їзді, вирішили надати йому більш масштабного характеру, перебравши, водночас, керівництво підготовчою роботою на себе. З цією метою ВУАК планував утворити у Києві головний, а в ряді інших наукових центрів України допоміжні підготовчі комітети на зразок тих, що готували Археологічні з'їзди. Отже передбачалось, що вони вироблять програму Всеукраїнського з'їзду, підготують до

нього наукові доповіді, виставки, проведуть спеціальні археологічні та історико-етнографічні дослідження¹³³. Незабаром ВУАК звернувся за відповідним дозволом до Укрнауки¹³⁴.

Там пропозиції комітету не зустріли заперечень. Підтримали їх і члени президії археологічної секції Одеської комісії краєзнавства. 10 січня 1925 р. вони ухвалили обрати до складу Одеського підготовчого комітету директора Одеського історично-археологічного музею С.Дложевського, ученого хранителя цього ж музею М.Болтенка, директорів Херсонського (В.Гошкевич) та Миколаївського (Ф.Камінський) історично-археологічних музеїв "з поступовим поповненням його в процесі праці іншими фахівцями шляхом кооптації".

За погодженням з ВУАКом Одеський Підготовчий Комітет Степової України мав "стежити за працею й координувати завдання" при підготовці до з'їзду музеїв, краєзнавчих об'єднань, наукових товариств Одещини, Херсонщини, Миколаївщини, Катеринославщини, Зінов'ївщини та Молдавії. Окрім того Комітет виступив з ініціативою встановлення відповідних контактів з науковими осередками й установами в Криму, на Кубані й Дону, вже на початок 1925 р. отримав згоду на участь у з'їзді від провідних пам'яткоохоронців Європи — Мінне (Кембрідж), Потье (Париж), Роденвальдта (Берлін), Кубіченка (Відень), Б.Богаєвського і Б.Фармаковського (Ленінград), І.Бородіна (Москва), Л.Нідерле (Прага) та ін. Комітет намітив також план першочергових археологічних дослідів, які потрібно було завершити до початку з'їзду¹³⁵.

Подібне коло обов'язків ВУАК визначив і для Харківського Підготовчого комітету. Очолити його ВУАК доручив директору Харківського археологічного музею О.Федоровському, рекомендувавши включити в організаційне ядро комітету також директорів музеїв Українського мистецтва та Слобожанщини, представника губарху, Укрголовнауки та Харківського наукового товариства¹³⁶.

Під безпосереднім контролем ВУАКу особливо плідно працював Київський Підготовчий Комітет. Його склад та завдання були визначені на зборах членів ВУАКу від 16 січня 1925 р.¹³⁷ Того ж дня відбулися організаційні збори Комітету, головою якого було обрано В.Данилевича, а секретарями В.Міяківського та П.Курінного¹³⁸.

З 8 березня по 13 квітня відбулося 6 засідань Київського комітету, в яких окрім членів ВУАКу брали участь представники Всеукраїнського історичного музею, Музею культу і побуту Лаврі, Картинної галереї, Археологічного музею ІНО, кабінет антропології і етнології ім. Ф.Вовка та музею при ньому, археологічної бібліотеки ВУАН, Інституту книгознавства, музично-етнографічного кабінету, науково-дослідних кафедр арабо-іранської філології, мистецтвознавства, історичної, етнографічної комісій, комісії Старого Києва ВУАН, Ніжинського округового та Чернігівського державного музеїв¹³⁹.

Організаційні зв'язки з Підготовчим комітетом встановили також Комісія для виучування звичаєвого права України при соціально-економічному відділі ВУАН¹⁴⁰, Історичне товариство Нестора-Літописця у Києві¹⁴¹, Кам'янець-Подільський археологічний музей¹⁴². Загалом же Комітет поширював свою діяльність на Київщину, Волинь, Поділля й Чернігівщину, дбаючи не лише про залучення наукових установ в їх межах до участі у підготовці з'їзду, а й прагнучи координувати їх дослідну працю. Зокрема, при Комітеті була створена комісія у складі К.Антонюк, В.Данилевича, В.Ляскоронського та М.Макаренка, яка в засіданнях від 19 та 29 березня 1925 р. визначила пріоритетні напрямки археологічних досліджень не лише на Правобережжя а й на Слобожанщині та на півдні України¹⁴³. Нарешті, на основі рекомендацій комісії та пропозицій представлених в Підготовчому комітеті установ і закладів формувалась тематика наукових доповідей на з'їзді.

Оскільки запланований в Одесі Всеукраїнський археологічний з'їзд мав стати першим подібним форумом пам'яткоохоронців України пореволюційної доби і повинен був зібратися після 15-річної перерви в серії всеросійських археологічних з'їздів, члени ВУАКу на своїх термінових зборах від 16 січня 1925 р. ухвалили провести попередню організаційну нараду представників Підготовчих комітетів та провідних музеїв України. На ній передбачалось вирішити організаційні та наукові питання, пов'язані з підготовкою до з'їзду¹⁴.

Ініційована ВУАКом нарада відбулася 28-30 квітня 1925 р. у Києві. На неї прибули: від Харківського Підготовчого комітету С.Таранушенко та О.Федоровський, від Одеського — М.Болтенко та С.Дложевський, Г.Брілінг (Вінницький музей), Ю.Сіцінський (Кам'янець-Подільський музей), В.Оландер (Чернігівський державний музей), В.Білий (Катеринославський краєзнавчий музей). Окрім того на нараду прибули усі члени Київського Підготовчого комітету. Всього ж у пленарному та секційних засіданнях наради взяли участь 43 науковці.

В процесі спільного обговорення доповіді Д.Щербаківського "Принципи організації Археологічної конференції в Одесі" учасники наради погодилися з тим, що запланований з'їзд, в першу чергу, — це "науково-організаційна конференція на Україні". Цей висновок знайшов підтвердження і в секціях (всього було 7), в яких після пленарного засідання обговорювалися винесені на нараду питання. Зрештою, у прийнятій підсумковій резолюції наголошувалось, що конференція мала поставити "своєю метою організацію й переведення дослідів та розроблення наукових й організаційно-наукових питань у галузях:

I. Музейної справи й охорони пам'яток старовини та мистецтва вкупі з архівними та бібліотечними питаннями, сполученими з музейною справою та з справою охорони пам'яток;

II. Антропології;

- III. Передісторії;
- IV. Археології;
- V. Етнології;
- VI. Історії;
- VII. Історії мистецтва"¹⁴⁵.

Безперечно, що вже сама нарада була важливим кроком на шляху до вирішення означених на ній завдань. "Тут, — зазначав згодом О.Новицький, — насамперед, виявилось в якому стані знаходиться археологічна справа в різних місцевостях України, а головне... тут була вироблена певна плановість намічених тем так, щоб вони охоплювали питання історії матеріальної культури на Україні від палеоліту й до ХІХ століття". Оцінюючи наукові та організаційні наслідки наради, О.Новицький наголошував, що вона "мала велике значення не тільки для ВУАКу, але й взагалі в археологічному житті України"¹⁴⁶.

На жаль, скликати в 1925 р. Всеукраїнський археологічний з'їзд чи конференцію так і не вдалося. Як з'ясувалося в травні того року, коштів задля цього в розпорядженні Укрнауки не знайшлося¹⁴⁷. ВУАК сподівався провести відповідний форум наступного року. Навіть звернувся до Підготовчих комітетів з проханням продовжувати свою працю¹⁴⁸. Але й ці сподівання виявилися примарними. НКО УСРР не виділив необхідних для їх реалізації коштів.

Все ж, зусилля, затрачені ВУАКом на підготовку з'їзду, не пропали даремно, оскільки сприяли згуртуванню пам'яткознавців та захисників історико-культурних скарбів навколо комітету, визначенню пріоритетних напрямків їх роботи.

Налагодженню наукових зв'язків ВУАКу та українських учених пам'яткознавців, які гуртувалися навколо нього, з науковими установами в республіках СРСР сприяла участь їх представників в роботі Керченської археологічної конференції.

Вона відбулася 5-10 вересня 1926 р. з нагоди 100-літнього ювілею Керченського археологічного музею. На конференцію прибули 135 делегатів з 30 міст 7 союзних республік, які представляли 73 наукові установи й організації. Україну на конференції репрезентували академік В.Бузескул, С.Дложевський (Одеса), академік О.Новицький, А.Носов (Київ), В.Пархоменко (Дніпропетровськ), А.Потапов (Харків), Д.Сердюков (Мелітополь), М.Сібільов (Ізюм), О.Федоровський (Харків) А.Щербак (Суми). Як зазначав згодом у доповідній записці до НКО УСРР О.Новицький, "з боку відношення до України конференція пройшла цілком добре. Мене, — продовжував він, — як представника УАН було обрано разом з представником Російської Академії членом Президії, наше привітання поставлено було у чергу безпосередньо за академіком Марром — представником Російської Академії Наук".

В прийнятій 10 вересня 1926 р. на пленумі конференції резолюції визначались не лише важливіші напрямки пам'яткознавчих студій, а й можливі сфери та форми об'єднання зусиль учених при вирішенні складних наукових завдань, проблем охорони історико-культурних скарбів. Аби надати процесу налагодження співробітництва науковців союзних республік належної динаміки, учасники конференції визнали "надзвичайно важливим скликання періодичних Всесоюзних Археологічних з'їздів". Перший такий з'їзд пропонувалось провести восени 1928 р. у Москві. При чому вже під час роботи конференції відбулася нарада з питань підготовки до з'їзду, в якій взяли участь і О.Новицький, А.Носов та О.Федоровський¹⁴⁹.

Резолюції Керченської конференції отримали схвалення також на Херсонській археологічній конференції, що відбулася у вересні 1927 р. і збрала 65 делегатів з Криму, РСФРР, України, Грузії, Азербайджану та Білорусії. На офіційне запрошення Головнауки НКО РСФРР в ній взяли участь і представники ВУАКу¹⁵⁰.

Щоправда, українські учені цілком слушно ще на Керченській конференції підняли питання про те, щоб Всесоюзному з'їзду передували відповідні археологічні форуми в союзних республіках. Подібну позицію зайняли й учасники пленуму ВУАКу, який відбувся 17 листопада 1926 р.¹⁵¹. Вона переконливо аргументувалась у направленій 13 січня 1927 р. доповідній записці ВУАКу до президії Укрнауки. Після виступу ученого секретаря ВУАКу М.Рудинського на засіданні президії, що відбулося 31 січня 1927 р., її члени вирішили скликати Всеукраїнський археологічний з'їзд восени 1928 р. у Києві. Для його підготовки пленум ВУАКу 16 лютого 1927 р. ухвалив утворити відповідні комітети, які б поширювали свою діяльність в межах краєвих інспектур охорони пам'яток культури, створених на той час у Києві, Одесі, Дніпропетровську та Харкові. Президія ВУАКу відразу ж звернулася до В.Данилевича, С.Дложевського, Д.Яворницького та О.Федоровського з проханням очолити відповідні підготовчі комітети¹⁵².

Якраз в цей час до НКО УСРР надійшов лист Головнауки РСФРР, в якому пропонувалось створити республіканський Попередній комітет по підготовці Всесоюзного археологічного з'їзду. Він був направлений на висновок ВУАКу, який, проте, поставив під сумнів доцільність створення у республіках "спеціальних підготовчих комітетів" до Всесоюзного з'їзду, пропонуючи питання, які планувалося розглянути на ньому, попередньо обговорити на відповідних республіканських археологічних форумах. При цьому ВУАК наполягав на тому, "щоб перший конгрес, присвячений проблемам української археології, було скликано на вересень 1928 року" і просив виділити необхідні для його підготовки кошти¹⁵³.

Однак, ні в 1927 р., ні в наступному році ВУАК їх не отримав. У доповідній записці до президії ВУАКу від 3 листопада 1927 р. М.Рудинський вбачав у цьому ще одне підтвердження

недовіри Наркомату освіти до ВУАН та її Археологічного комітету. "На підставі моїх вражень від поведінки Укрнауки щодо Києва та ВУАКу, — писав він, — мушу висловити своє побоювання, що Укрнаука не згодиться на те, щоб з'їзд та скликав був ВУАК". Водночас, наголошував М.Рудинський, "відкладати справу спільного обговорення питань організації дослідчої роботи та переведення дослідчого плану ВУАКу в галузі історії мистецтва та археології не можна". В зв'язку з цим він пропонував на весні 1928 р. влаштувати ювілейну звітну виставку ВУАКу, запросити на неї дослідників та охоронців пам'яток України і, таким чином, скликати "нараду, яка фактично буде Всеукраїнським Археологічним з'їздом"¹⁵⁴.

Необхідно зазначити, що на той час певний досвід проведення виставок ВУАК вже мав. Ще 21 жовтня 1925 р. пленум ВУАКу ухвалив провести звітну виставку за попередній рік своєї діяльності і сформував для її підготовки виставочний комітет у складі М.Біляшівського, В.Козловської, М.Макаренка, П.Курінного та М.Рудинського¹⁵⁵. 29 жовтня питання, пов'язані з організацією виставки, були розглянуті на засіданні археологічного відділу ВУАКу. Його учасники ухвалили запросити на виставку учених периферії та влаштувати серію прилюдних наукових зборів і лекцій з проблем археології¹⁵⁶. В засіданнях відділу від 11 та 25 листопада, 9 та 23 грудня 1925 р. його попередні ухвали щодо організації виставки були деталізовані¹⁵⁷. Значну роботу провів також виставком. Кошти на влаштування виставки виділила ВУАН¹⁵⁸.

Виставка розпочала роботу 27 грудня 1925 р. в приміщенні ВУАКу /вул. Жертв Революції, 23/, тривала до 1 лютого 1926 р. й викликала значний інтерес широкого загалу. Представницькими були й наукові засідання ВУАКу з нагоди виставки, в яких брали участь не лише київські учені, а й археологи з інших міст України — С.Гамченко, І.Левицький, Ф.Козубовський, П.Смолічев¹⁵⁹. На-

решті, за участі учених, які прибули на виставку "несподівано, — писав згодом П.Курінний, — відбулася археологічна нарада, що підбила підсумки дослідчої роботи за 1925 рік, обговорила низку важливих наукових питань і поставила нові завдання до дальшої дружньої праці над студіюванням багатой археологічної минувшини на Україні"¹⁶⁰.

Таким чином виставка прислужилася не лише справі популяризації завдань і здобутків ВУАКу, а й об'єднанню навколо комітету пам'яткознавців України. Не випадково 3 лютого 1926 р. пленум ВУАКу констатував значний успіх виставки й висловив подяку ученим, які доклали найбільше зусиль до її організації - М.Макаренкові, О.Носову, Н.Венгржиновській, Н.Коцюбинській, М.Новицькій, С.Магурі, І.Самойловському¹⁶¹.

Закономірно й те, що президія ВУАКу 16 листопада 1926 р. ухвалила організувати в січні 1927 р. чергову звітну виставку комітету. "Виставка, — зазначалось в рішенні президії, — має виявити результати діяльності ВУАКу в галузі археології та мистецтва"¹⁶². Отже, пропонувалось розширити програму виставки.

Наступного дня цю пропозицію підтримав пленум ВУАКу, який ухвалив також експонувати частину знахідок Ольвійської археологічної експедиції та доручив президії створити виставочний комітет¹⁶³. Згодом до нього увійшли В.Ляскоронський, М.Макаренко, А.Носов, П.Курінний, К.Мощенко, М.Рудинський, Д.Щербаківський. В засіданнях виставкому, які розпочалися в середині грудня 1926 р., брав участь також голова ВУАКу О.Новицький¹⁶⁴.

Неодноразово питання щодо підготовки виставки обговорювались у президії та на пленумах ВУАКу. На них досить оперативно були вирішені науково-методичні та організаційні аспекти підготовки виставки. Найскладнішими виявилися фінансові проблеми. Через брак необхідних коштів пленум ВУАКу, 22 грудня

1926 р. навіть був змушений відмовитись від деяких своїх попередніх ухвал. "Висуваючи як принцип дальших виставок ВУАКу, — наголошувалось в прийнятому тоді рішенні, — участь в них експонатами всіх дослідників в царині археології та історії мистецтва в УСРР, обмежитися в цьому році експонуванням здобутків київських членів ВУАКу та дослідників, що проводили досліді коштом ВУАКу"¹⁶⁵. Та ж причина зумовила перенесення термінів відкриття виставки.

Попри всі труднощі, 22 травня 1927 р. в приміщенні Всенародної бібліотеки ВУАН відбулося офіційне відкриття виставки. Вона тривала впродовж місяця. Як і попередня, звітна виставка ВУАКу за 1926 р. отримала схвальні відгуки відвідувачів, в наукових колах України¹⁶⁶. Після завершення виставки ВУАК створив спеціальну комісію по розподілу її експонатів між музеями та науковими установами України¹⁶⁷.

Таким чином, пропозиції, висунуті в доповідній записці М.Рудинського, здавалось, були цілком реальними. 4 листопада 1927 р. їх підтримала президія ВУАКу. Його ж пленум, що відбувся 28 грудня 1927 р. ухвалив винести на нараду "обговорення досягнень у певних галузях археології та історії українського мистецтва та проблеми дослідів на ближчі роки", яке пропонувалось провести в секціях, "як це робиться звичайно на археологічних з'їздах"¹⁶⁸. Питання підготовки до виставки-наради обговорювались також на пленумах комітету 18 січня та 18 квітня 1928 р. Однак, через непорозуміння з Укрнаукою, що не виділила кошти навіть на звітну виставку, приурочену до неї нараду ВУАК провести не зміг¹⁶⁹.

Все ж, з метою розширення зв'язків з музеями та науковими установами України комітет використав можливості ряду всеукраїнських конференцій та нарад, проведених в середині 20-х років. Зокрема, заступник голови президії ВУАКу Д.Щербаківський взяв участь у скликаній Укрнаукою 1 листопада 1925 р. в

Музеї мистецтв ВУАН музейної наради, на якій обговорювались питання підготовки до наміченого на березень 1926 р. Всеукраїнського з'їзду музейних працівників. Пленум ВУАКу 4 листопада ухвалив делегувати на нього своїх представників, доручивши президії забезпечити попереднє обговорення тез їх доповідей на з'їзді¹⁷⁰.

Щоправда, натомість з'їзду, у відповідності до рішення Укрнауки та Укрполітосвіти від 31 березня 1926 р., на 25 травня того ж року була призначена музейна нарада. Однак, до її програми були включені й доповіді членів ВУАКу М.Рудинського та О.Федоровського ("Охорона пам'яток"), а також М.Касперовича та П.Курінного ("Реставрація й консервація пам'яток матеріальної культури")¹⁷¹. В 1927-1928 рр. члени комітету А.Дахнович, Ф.Ернст, М.Касперович, В.Козловська, П.Курінний, О.Новицький, А.Середа та ін. брали активну участь в роботі Міжмузейної комісії при уповноваженому Укрнауки у Києві, яка готувала чергову всеукраїнську музейну нараду¹⁷².

ВУАК відгукнувся також на запрошення Всеукраїнської наукової асоціації сходознавства (ВУНАС) взяти участь в її з'їзді, призначеному на травень 1927 р. у Харкові¹⁷³.

Пропагуючи на подібних форумах завдання дослідження та охорони історико-культурних скарбів України, ВУАК сприяв об'єднанню навколо них та, власне, комітету, як відповідного науково-координаційного органу ВУАН та НКО УСРР, зацікавлених у їх вирішенні установ і організацій, окремих учених.

З цією ж метою ВУАК вдавався до організації прилюдних засідань комітету та його відділів, на яких зачитувалися й обговорювалися доповіді провідних учених не лише з України, а й з поза її меж. Відповідна практика була започаткована вже в другій половині 1924 р. 27 січня 1925 р. пленум ВУАКу підтримав пропозицію його президії і ухвалив "в цілях популяризації діяльності ВУАК серед широких мас влаштовувати прилюдні збори...

регулярно". Було прийнято рішення проводити прилюдні збори двічі на місяць, виносячи на них по черзі доповіді з історії матеріальної культури та охорони і вивчення пам'яток. Рівно через місяць пленум ВУАКу вирішив перші прилюдні збори присвятити пам'яткоохоронним проблемам. Зокрема, на обговорення ставилась доповідь М.Касперовича про роботу реставраційної майстерні при Лаврському музеї¹⁷⁴.

Пленум ВУАКу, що відбувся 4 листопада 1925 р. окремим питанням розглянув доповідь М.Рудинського про популяризацію діяльності комітету через його прилюдні засідання і лекції. "Необхідно винести наукову працю ВУАКа в широке громадянство, — наголошував доповідач, — Зробити її працею, близькою до інтересів громадян...

Це найкраще може бути досягнуто влаштуванням широко доступних лекцій і в центрі, і на периферії".

Обговоривши пропозиції М.Рудинського, учасники пленуму доручили "переведення справи в життя" президії комітету. При цьому план лекцій мали виробити його відділи¹⁷⁵.

У відповідності до їх пропозицій, вже 27-29 грудня 1925 р. відбулося п'ять прилюдних зборів ВУАКу, на яких з доповідями виступали М.Біляшівський, С.Гамченко, Ф.Козубовський, П.Курінний, І.Левицький, В.Ляскоронський, М.Макаренко, М.Рудинський, М.Шарлемань¹⁷⁶. 27, 28 та 31 січня 1926 р. президія ВУАКу організувала нову серію прилюдних засідань, які викликали неабиякий інтерес серед учених, студентів, краєзнавців наукової столиці України. Всі вони проходили під головуванням академіка Д.Багалія, який прибув до Києва з Харкова. На запрошення ВУАКу до Києва прибув також відомий російський археолог О.Спіцин, який і виступив на зборах з доповідями "Огляд українських старожитностей і їх характеристика" та "Археологія Росії". 7 березня 1926 р. з доповіддю про результати розкопок давньогрецького поселення на Півдні України — Ольвії, — вис-

тупив лєнінградський дослідник Б.Фармаковський¹⁷⁷.

Враховуючи науковий та громадський резонанс прилюдних зборів і лекцій, ВУАК і надалі надавав їм важливого значення. Неодноразово питання, пов'язані з їх підготовкою, розглядалися на засіданнях президії і пленуму комітету, у його відділах, на яких визначались наукові та пам'яткоохоронні проблеми, які винослились на загаль, добиралися доповідачі з них¹⁷⁸.

Ще надсилаючи восени 1924 р. на затвердження НКО УСРР статут ВУАКу, його члени у відповідній доповідній записці наголосували на важливості видавничої діяльності комітету задля "популяризації справи охорони, організації сил". З цією метою вони планували налагодити публікацію результатів пам'яткознавчих студій та бюлетеня ВУАКу, в якому давалася б широка краєзнавча інформація, рецензії, звіти про розкопки¹⁷⁹.

Згодом комітет ухвалив видрукувати "Звіт" ВУАКу за перший рік діяльності. Однак, в травні 1925 р. президія Укрнауки відмовила фінансувати його публікацію. Що ж до бюлетеня ВУАКу, то його пропонувалося видати за рахунок коштів ВУАН¹⁸⁰. Проте, Академія мала обмежені можливості для підтримки видавничих планів ВУАКу. Саме через це не були реалізовані плани мистецького відділу налагодити випуск серії видань, присвячених пам'яткам українського мистецтва та архівних документів з історії мистецтва. В середині 20-х років із низки запланованих до друку книг цієї серії вдалося видати лише працю В.Модзалевського "Гути на Чернігівщині" (К., 1926).

29 жовтня 1925 р. археологічна секція ВУАКу ухвалила за початкувати видання "Матеріалів до української археології та джерел до її історії", поділивши його на дві серії — "Матеріали" та "Джерела". В першій мали друкуватися монографії про окремі пам'ятки чи колекції, а в другій — відповідні архівні матеріали. М.Макаренко, П.Курінний та М.Рудинський отримали завдання розробити перспективний план видань серії. З необхідністю

видання 4 листопада погодився також пленум комітету¹⁸¹. Однак, через брак коштів і ці плани ВУАКу втілити в життя в середині 20-х років не вдалося.

В зв'язку з цим члени комітету основні свої зусилля зосредили на виданні періодичного органу ВУАКу. "Потреба в такому незалежному виданні, — наголошував М.Рудинський у виступі на засіданні археологічної секції від 29 жовтня 1925 р., — незвичайно велика. Фактично, великий і багатий матеріал, що його набралось сила-силенна, засуджений на лежання". В зв'язку з цим М.Рудинський пропонував приступити до видання щоквартальника ВУАКу "Скитія", який би став "прямим наступником "Археологической Летописи Южной России" М.Ф.Біляшівського"¹⁸².

Незабаром, після того, як пропозиція про видання щоквартальника отримала підтримку пленуму ВУАКу, президія комітету звернулася до керівних органів ВУАН з проханням асигнувати кошти на перший його випуск під назвою "Коротке звітлення за археологічні досліді р. 1925 з каталогом звідомної виставки здобутих речей". "Крім мети дати справоздання перед громадянством, що допомогло йому в дослідницькій роботі, — зазначалось в обгрунтуванні прохання комітету, — ВУАК висуває другу мету — дати видання, що притягне до його дослідницької діяльності погляди наукових кіл Союзу і закордону"¹⁸³.

Планувалося видати "Коротке звітлення" невеликим обсягом 3 др. арк. Однак, до нього увійшли також матеріали, намічені до запланованого до друку на 1926 р. "Звіту" комітету за попередній рік його діяльності. В результаті в 1926 р. наукова громадськість і широкий загал отримали можливість скласти досить повне уявлення про основні напрямки й результати наукових студій ВУАКу в 1925 р.¹⁸⁴. До кінця 1927 р. попри фінансові труднощі, комітет зумів видати другий випуск своїх "Звідомлень" — за 1926 р.¹⁸⁵.

Відразу після цього ВУАК приступив до підготовки "Короткого звідомлення Комітету за рік 1927". При цьому планувалося подати "у ньому короткі звіти за досліди усіх дослідників, що їм було видано відкриті листи за ухвалою ВУАКу"¹⁸⁶.

Комітет не відмовився також і від ідеї видання власного бюлетеня. На засіданні археологічного відділу 15 грудня 1927 р. з обґрунтуванням її актуальності виступив П.Курінний. В бюлетені "Новини української археології та охорони пам'яток мистецтва" він пропонував друкувати аналітичні та інструктивні матеріали, короткі замітки з питань пам'яткознавства та охорони пам'яток, хроніку відповідної діяльності наукових установ, товариств, музеїв, подавати рецензії та бібліографічні замітки, персоналії провідних науковців. Відповідно, до участі у виданні бюлетеня пропонувалось запросити Укрнауку НКО УСРР, крайові інспектури охорони пам'яток культури, музеї.

Пропозиції П.Курінного отримали схвалення учасників засідання археологічного відділу, а 28 грудня 1927 р. і пленуму комітету. На початку 1928 р. президія звернулася до Укрнауки з проханням підтримати ідею видання бюлетеня, який пропонувалося назвати "Хроніка археології та мистецтва"¹⁸⁷.

В цей же час велась активна робота по підготовці до друку першого тому "Записок" комітету — збірника аналітичних статей з обсягу його діяльності. Рішення про видання "Записок" ВУАК прийняв ще в 1926 р.¹⁸⁸. До початку 1927 р. їх підготовкою опікувався переважно археологічний відділ¹⁸⁹. 16 лютого 1927 р. пленум комітету затвердив редакційну комісію "Записок", до якої увійшли О.Новицький, М.Макаренко, М.Рудинський та Д.Щербаківський¹⁹⁰. В кінці 1927 р. склад редкомісії зазнав змін. Її членами пленум ВУАКу затвердив С.Гамченка (від президії), В.Ляскоронського та В.Козловську (від археологічного відділу), В.Кричевського та А.Середу (від відділу мистецтв). Після смерті В.Ляскоронського археологічний відділ делегував до

редкомісії В.Щербину¹⁹¹. В 1928 р. в її роботі брали участь також В.Барвінок та О.Новицький, який і очолив редкомісію. Згодом вона отримала назву редколегії комітету і, у відповідності до рішень його президії та пленуму, почала "керувати всіма справами видань ВУАКу"¹⁹².

Вже до кінця 1928 р. редколегія, в основному, завершила підготовку до друку "Коротких звідомлень" за 1927 р., "Хроніки" та "Записок". Щоправда, перший збірник так і не побачив світ, а два останні вийшли друком лише в 1930 р.¹⁹³. Втім, вже в середині 20-х років видавнича діяльність ВУАКу мала досить суттєві наслідки. По-перше, вона засвідчила значний науковий потенціал учених, які згуртувалися навколо нього. По-друге, сприяла розширенню та зміцненню організаційних зв'язків комітету з науковими установами України, Росії, Білорусії, Вірменії, Грузії, Азербайджану, Туркменії, Німеччини, Франції, Фінляндії, США, країн Азії і Африки. Визнавши здобутки ВУАКу, вони почали звертатися до нього з пропозиціями про спільну працю, налагодили обмін виданнями та інформацією про пам'яткознавчі студії¹⁹⁴.

Зрозуміло, що популяризуючи свої завдання і здобутки; ВУАК прагнув об'єднати навколо себе, в першу чергу, вітчизняних учених-пам'яткознавців. Закономірно й те, що при вирішенні цього завдання він широко користувався також наданим йому статутом правом координації наукових досліджень пам'яток історії та культури України. Власне, вже 29 серпня 1924 р. обговоривши "справу з видачами мандатів на розкопки", члени комітету ухвалили "увійти в порозуміння з неодмінним секретарем ВУАН й установити це право тільки за Археологічним комітетом"¹⁹⁵. Згодом, у поданій в кінці 1924 р. до НКО УСРР доповідній записці до статуту ВУАКу комітет погоджувався з тим, що "дозвіл на переведення наукових дослідів, у галузях, охоплених діяльністю ВУАК, видається Головнаукою після відповідного

заключення чи представлення ВУАН¹⁹⁶. В дійсності ж, в другій половині 1924 р.-першій половині 1925 р. відкриті листи видавалися ВУАКом¹⁹⁷.

В травні 1925 р. президія Укрголовнауки погодилася з тим, що до кінця року комітет і надалі буде самостійно видавати дозволи на дослідження пам'яток українським ученим. Що ж до дослідників з-поза меж України, то відповідні дозволи їм мала видавати Укрголовнаука "після заключення ВУАКа"¹⁹⁸.

В зв'язку з цим 20 травня 1925 р. пленум комітету доручив "президії ВУАКу виробити принципи видачі відкритих листів, підготувати справу розподілу наукових доручень між дослідниками". 17 червня того ж року пленум дав доручення президії розробити також конкретні завдання тим ученим, яким видавалися відкриті листи¹⁹⁹. Таким чином, ВУАК прагнув досягти визначеної ще на зорі його становлення мети — спрямувати зусилля учених на "досліди абсолютно невідкладні", аби "виконати ударні завдання української, а разом з тим, і європейської науки в цілому"²⁰⁰.

ВУАК продовжував видавати відкриті листи і в 1926 р.. Як правило, відповідні прохання окремих учених чи установ попередньо розглядалися у відділах. Остаточні ж рішення на основі їх висновків приймав пленум комітету. При цьому, як і передбачалось рішеннями пленуму ВУАКу, у відкритих листах вказувались мета, завдання, а в разі необхідності, додаткові доручення комітету. Згідно з рішенням археологічного відділу від 7 квітня 1926 р., підтриманого пленумом ВУАКу, вводився облік виконаної за виданими відкритими листами роботи. Дослідники, які не подавали звітів, позбавлялись права на нові відкриті листи²⁰¹.

З 1927 р. відкриті листи почала видавати Укрнаука. На початку року вона направила до відома ВУАКу розроблену нею форму відкритого листа, яка не зустріла заперечень з боку членів комітету. Однак, Укрнаука видавала дозволи на дослідження

пам'яток лише на основі висновків ВУАКу, який, як і раніше, продовжував координувати наукову діяльність пам'яткознавців²⁰².

Узагальнивши відповідну практику попередніх років, археологічний відділ 1 грудня 1927 р. з ініціативи М.Рудинського дав попереднє визначення тих завдань (рекогносцировка, розшуки, розкопки), які відтепер він планував ставити перед дослідниками²⁰³.

Важливі проблеми організації пам'яткознавчих студій М.Рудинський підняв і на пленумі комітету, що відбувся 28 грудня 1927 р. "До цього часу, — зазначив він, — справу дослідів не поставлено на відповідний ґрунт. Їх доводиться проводити, виходячи з наявних реальних можливостей, що їх диктують асигнування з боку окрвиконкомів, які є базою дослідів комітету. Отже, — наголошував М.Рудинський, — це не може виправдати відсутність строго виробленого перспективного плану, який намічає невідкладні і ударні завдання". На його пропозицію пленум ухвалив "доручити відділам розробити перспективні плани дослідів і в ближчому часі подати дослідчі плани на р. 1928"²⁰⁴.

На виконання постанови пленуму С.Гамченко підготував і подав на розгляд учасників засідання археологічного відділу, що відбулося 5 січня 1928 р., поширені пропозиції щодо поліпшення організації дослідів пам'яток. По-перше він дав ґрунтовне визначення термінів "рекогносцировка", "розвідка", "розкопки", запропонувавши враховувати фахову підготовку дослідників при визначенні у відкритих листах відповідних завдань комітету. По-друге, С.Гамченко цілком слушно підняв питання про необхідність спеціалізації дослідників на вивченні окремих культур, груп пам'яток чи їх комплексів в межах певних територій. "Вже настав час самовизначитися, — наголошував С.Гамченко, — Вже не час розпорошування — і не тільки по культурах а й територіально." В зв'язку з цим він пропонував членам комітету

подати відповідні пропозиції щодо власних дослідів та тих учених з периферії, яких бажано було б залучити до планових студій ВУАКу.

Присутні на засіданні схвалили пропозиції С.Гамченка. До наступного ж пленуму археологічного відділу (16 січня 1928 р.) він підготував "Схему археологічних дослідів на Україні", якою передбачалось закріплення досвідчених археологів за округами, в яких вони мали проводити розкопки²⁰⁵. Таким чином було зроблено ще один крок на шляху об'єднання дослідників старожитностей навколо ВУАКу, запровадження плановості в його роботі та розширення пам'яткознавчих студій в Україні. В результаті, вже на початок 1929 р. археологічними дослідками було охоплено 30 округ (72%) України. Причому 31% території за погодженням з ВУАКом та за його завданнями досліджували місцеві учені-пам'яткознавці²⁰⁶.

В середині 20-х років вони працювали переважно в музеях. Не випадково саме з музеями налагодилися найбільш тісні організаційні зв'язки комітету. "ВУАК, — зазначав 26 січня 1928 р. у виступі на пленумі комітету М.Рудинський, — має повсякчасний і найтісніший зв'язок з музеями, який виявляється в тому, що ВУАК спільно з музеями розробляє план дослідів відповідної музеєві території, ув'язуючи його із загальним планом дослідження УРСР, і проводить саме дослідження в цілковитому контакті з музеями. Крім того ВУАК дістає від музеїв щороку звіти про дослідчу працю, ба, навіть реєстри нових надбань археологічних та історико-мистецьких"²⁰⁷.

Музеї неодноразово зверталися до ВУАКу також з питань експозиційної та виставочно-екскурсійної роботи. Навіть після утворення головної та крайових інспектур охорони пам'яток культури звітувалися перед ВУАКом про свою пам'яткоохоронну діяльність, прагнули заручитися авторитетною підтримкою комітету при вирішенні проблем збереження історико-культур-

ної спадщини²⁰⁸.

Досить тісними були й стосунки ВУАКу з крайовими інспектурами охорони пам'яток культури. Спільно з ними ВУАК вирішував науково-методичні та організаційні проблеми виявлення, обліку, ремонту й реставрації пам'яток, формування на базі визначніших історико-культурних комплексів системи державних заповідників. Нерідко він ініціював невідкладні охоронні заходи щодо пам'яток історії та культури. В свою чергу інспектури постійно зверталися до ВУАКу за підтримкою своїх ініціатив та пам'яткоохоронних планів²⁰⁹. Окрім того, після утворення в 1926 р. Київської крайової інспектури охорони пам'яток культури ВУАК фактично виконував функції крайової комісії при ній²¹⁰. Нарешті, налагодженню співробітництва між ВУАКом та крайовими пам'яткоохоронними інспектурами сприяло обрання в члени комітету крайових інспекторів Ф.Ернста (Київська інспектура), С.Дложевського (Одеська) та С.Таранушенка (Харківська). Організаційні зв'язки ВУАКу з Дніпропетровською інспектурою забезпечував член комітету і, водночас, крайової комісії Д.Яворницький.

Творчим та діловим було співробітництво ВУАКу з Кабінетом антропології ім. Ф.Вовка, Геологічним комітетом ВУАН. Такий характер мала і його співпраця з Етнографічною комісією ВУАН. Комітет доклав немало зусиль до координації своїх дій з ученими-пам'яткознавцями у вузах та співробітниками науководослідних кафедр в Україні²¹¹.

Здійснюючи координацію пам'яткознавчих студій ВУАК, водночас сам неодноразово виступав ініціатором і організатором наукових експедицій, по-друге, надавав підтримку, як науково-методичну, так і організаційну, відповідним ініціативам, з якими до нього зверталися наукові заклади й установи чи окремі учені. Вона, зокрема, полягала у відрядженні досвідчених фахівців — членів ВУАКу, — для керівництва археологічними розкопками,

що здійснювалися на кошти місцевих музеїв. З іншого боку нерідко останні могли проводити відповідну роботу саме завдяки авторитетним звертанням ВУАКу до місцевих органів влади, які надавали потрібні для проведення розкопок кошти. В багатьох випадках місцеві виконкоми виділяли кошти безпосередньо ВУАКові, підтримуючи його планові експедиції на місцях. Подібну фінансову допомогу Комітет отримувал також від ВУАН, ряду республіканських установ і відомств²¹². Все це дозволило значно розширити можливості ВУАКу та установ і учених, які працювали під його керівництвом, у дослідженні пам'яток України. І хоч комітет постійно відчував брак коштів для повномасштабного втілення в життя своїх планів, наслідки організованих ним пам'яткознавчих досліджень з кожним роком ставали все вагомішими²¹³.

ВУАК стояв біля витоків створення комплексної експедиції по дослідженню пам'яток в районі будівництва Дніпровської гідроелектростанції. Ще на початку 1925 р. президія ВУАКу доручила М.Рудинському клопотатися перед Укрголовнаукою про виділення коштів на археологічні дослідження в районі Запоріжжя. 13 травня 1925 р. на доповідь Д.Щербаківського подібне рішення ухвалив також пленум комітету²¹⁴.

В 1926 р. ВУАК підготував і подав до Укрнауки поширену доповідну записку з переліком невідкладних заходів в царині археологічного, мистецтвознавчого та етнографічного дослідження території Дніпрельстану. Голова ВУАКу О.Новицький на Спільному Зібранні ВУАН обгрунтував необхідність створення при Академії спеціальної комісії, яка б проводила пам'яткознавчі студії в районі будівництва²¹⁵. Зрештою, в 1927 р. відповідні рішення прийняли НКО та РНК УСРР. Того ж року Дніпрельстанівська експедиція, яку очолив "запорізький характерник" Д.Яворницький, розпочала свою роботу²¹⁶. Незважаючи на те, що експедиція організаційно не підпорядковувалась ВУАКові, вона не-

одноразово зверталась до комітету за допомогою і підтримкою своєї діяльності. На засіданнях археологічного та мистецького відділів, пленумах ВУАКу розглядались питання про залучення до експедиції провідних учених України, розроблялись плани наукових студій експедиції, обговорювались їх результати тощо²¹⁷.

Значних зусиль довелося докласти ВУАКові й до організації планомірних археологічних розкопок старожитностей Ольвії. В 1924 р. їх ініціювала Російська Академія історії матеріальної культури (РАІМК) в Ленінграді, яка звернулася за відповідним дозволом до НКО УСРР та ВУАН. 17 липня 1924 р. прохання РАІМК підтримав Археологічний комітет, який ухвалив, щоб "всі здобуті речі" були передані до Одеського історично-археологічного музею. Саме на таких умовах влітку 1924 р. й відбулися короткотермінові розкопки Ольвії, в яких взяли участь представники Одеського та Миколаївського історично-археологічних музеїв М.Болтенко та Ф.Камінський²¹⁸.

Учасники Ольвійської експедиції, представник РАІМК Б.Богаєвський 16 жовтня 1924 р. доповів про результати розкопок на спільному засіданні ВУАКу та президії ВУАН²¹⁹. Згодом керівник експедиції Б.Фармаковський подав до ВУАКу звіт про розкопки, який 25 листопада 1924 р. отримав схвалення пленуму комітету²²⁰.

Необхідно зазначити, що прагнення ВУАКу встановити контроль за розкопками в Ольвії викликало спротив з боку деяких російських учених. Про нього на засіданні комітету 22 квітня 1925 р. повідомив Д.Щербаківський, який щойно повернувся з Ленінграду. Підкреслюючи "доброзичливе відношення до дослідника, що приїздить працювати до Ленінграду, і усіляке полегшення умов користування потрібними матеріалами, докладчик, — читаємо в протоколі засідання комітету, — не може не відзначити недовірливого і неприязного відношення ленінградських учених до праці на Україні. Не зважаючи на події останніх літ і рішучі зміни в соціаль-

но-політичній ситуації, те відношення не змінилося. Як і раніше — наголосив Д.Щербаківський, — Україна трактується як провінція. До того додається твердження, що українці — шовіністи і тому навіть елементарні вимоги, що їх становить українська влада і українські наукові заклади до приїжджих з РРФСР учених, не сприймаються спокійно, а викликають певне роздратування²²¹.

Незважаючи на те, що в середині 20-х років повністю перебороти його так і не вдалося, співробітництво українських та російських учених на теренах дослідження ольвійських пам'яток набуло загалом конструктивного характеру. При чому роль представників наукових закладів України та ВУАКу в експедиціях з кожним роком зростала. Зокрема, санкціонувавши 5 серпня 1925 р. розкопки експедиції РАІМК під керівництвом Б.Фармаковського, пленум ВУАКу призначив своїм представником у ній директора Одеського історично-археологічного музею С.Дложевського²²², а згодом — Ф.Камінського. Разом з ним на розкопки від Миколаївського музею прибув А.Кузнецов, а від Одеського — М.Болтенко, Е.Оксман, В.Пора-Леонтович, Г.Цомакіон.

В 1926 р. президія Укрнауки затвердила представництво в експедиції: від ВУАКу — М.Макаренка, від Одеського музею — С.Дложевського, від Миколаївського — Ф.Камінського. Вони ж та М.Болтенко увійшли до складу наукової ради, яка, в зв'язку з хворобою Б.Фармаковського, в 1927 р. керувала розкопками в Ольвії. В 1928 р. їх, зрештою, очолив С.Дложевський. Правом представляти ВУАК в експедиції отримав М.Болтенко. Окрім співробітників Одеського та Миколаївського, в експедиції брали участь також представники Херсонського історично-археологічного музею, практиканти, направлені ВУАКом на стажування до досвідчених науковців²²³.

Розгортаючи свою діяльність, ВУАК з самого її початку орієнтувався не лише на наукові установи, музеї, а й на широкий громадський та пам'яткоохоронний загал. Ще 12 вересня 1924 р.

його члени підтримали пропозицію М.Біляшівського про необхідність запровадження інституту кореспондентів комітету, ухваливши скласти й надрукувати відозву популярного змісту до них²⁴. На залучення до співпраці з ВУАКом широкого кола аматорів — поціновувачів старовини — була розрахована й видавнича та популяризаційна діяльність комітету. Нарешті, як зазначалось в доповідній записці Археологічного комітету до Укрнауки від 4 квітня 1926 р., "в своїй діяльності дослідницькій, зв'язаній з виїздами на периферію, ВУАК ставить, як обов'язкову вимогу до своїх членів, популяризацію її на місцях шляхом влаштування відповідних лекцій та бесід з представниками місцевого громадянства й організацію краєзнавчих об'єднань"²⁵.

Така цілеспрямована й багатогранна діяльність досить скоро почала давати наслідки. З кожним роком ВУАК отримував все більше листів, в яких його добровільні помічники, вихідці з різних соціальних верств повідомляли про пам'ятки історії й культури, їх стан, археологічні чи нумізматичні знахідки, легенди та перекази, записані в різноманітних куточках України. В багатьох випадках до ВУАКу надходили ще й окремі пам'ятки чи колекції, зібрані краєзнавцями²⁶.

Жодне подібне звернення ВУАК не залишав без обговорення у відділах, президії чи пленумах і відповіді своїм дописувачам, прагнучи зацікавити їх систематичною роботою за завданнями комітету. Нерідко саме так і траплялося. Отже, місцеві краєзнавці отримували ще й статус кореспондентів ВУАКу. Зокрема, в середині 20-х років встановилися постійні зв'язки ВУАКу з І.Лівшицем та М.Середовичем з с.Стрижівка Вінницької округи, М.Симоновським з с.Царичанка на Полтавщині, М.Корженком з с.Ротмистрівка на Черкащині, І.Рябенком з м.Конотоп на Сумщині, робітником Крюківських вагоноремонтних майстерень А.Найдою з Кременчука. Активно працювали й інші кореспонденти ВУАКу: М.Черняк з с.Худоліївка на Пол-

тавщині, С.Шевченко — лектор педкурсів з м.Зінов'євськ, П.Березначенко з с. Копійчина та С.Громик з с.Кадіївка на Черкащині та ін.²²⁷.

Окрім кореспондентів, ВУАК спирався при організації роботи на місцях на своїх уповноважених. Їх основне завдання полягало в організації охорони пам'яток історії і культури. Не випадково статус уповноважених, як правило, отримували співробітники місцевих музеїв, які мали досвід пам'яткоохоронної роботи. Ще в 1925 р. відповідними повноваженнями був наділений О.Олександрів (Черкаси), М.Гавриленко (Полтава), згодом — М.Семенчик (Ромни), М.Ренський (Лохвиця), М.Горват (Охтирка), Н.Онацький (Суми), Б.Безвенглінський (Умань), О.Кривіцький (Озаринці), В.Кочубей (Шепетівка), І.Зборовський (Тульчин), А.Полонський (Бориспіль)²²⁸.

Виконуючи відповідальні наукові та пам'яткоохоронні доручення ВУАКу, його уповноважені, водночас, працювали за підтримки окремих подвижників дослідження й збереження історико-культурних скарбів, їх об'єднань. Так, на початок 1927 р. В.Кочубей створив сітку уповноважених по охороні пам'яток в 10 з 13 районів Шепетівської округи²²⁹. М.Горват очолював пам'яткоохоронне товариство в м.Охтирка³⁰. З ініціативи О.Кривіцького 21 листопада 1926 р. відбулися установчі збори Могилівського краєзнавчого товариства, на яких було ухвалено відкрити в Могильові-Подільському музей історії краю. Виступи О.Кривіцького на учительських з'їздах районів округи мали наслідком згоду 17 вчителів шкіл стати кореспондентами товариства, а в м.Озаринці, при школі розпочалась робота по створенню краєзнавчого гуртка³¹. Таким чином, уповноважені ВУАКу сприяли розширенню його організаційних зв'язків з краєзнавчим загалом, краєзнавчими осередками.

Немало з них зверталось до ВУАКу з власної ініціативи. Так, ще на початку 1925 р. творчі контакти з комітетом встановило Бі-

лоцерківське товариство охорони пам'яток старовини і мистецтва. Вони набули постійного характеру²³². Тоді ж за порадами про основні напрямки діяльності до ВУАКу звернулися члени пам'яткоохоронного гуртка при Охтирському окрсільбуді²³³. В цей же час з інформацією про діяльність і готовність співпрацювати з ВУАКом до нього звернувся краєвий історично-археологічний гурток ім.Д.Яворницького з Нікополя. "Вітаючи гурток у його заходах до вивчення історії культури в краї, Всеукраїнський Археологічний Комітет при ВУАН, — зазначалось у його відповіді від 20 березня 1925 р., — сподівається, що він розгорне широку діяльність і допоможе ВУАКові в справі охорони пам'яток старовини, мистецтва і природи на Катеринославщині"²³⁴.

Збереглося немало архівних документів, які засвідчують прагнення допомогти ВУАКові у вирішенні його нелегких завдань з боку членів гуртка аматорів світознавства та краєзнавства з Хорола²³⁵, краєзнавчих гуртків з Луганська, Меджибожа, Новгород-Сіверського, Остра, Житомира, численних краєзнавчих осередків, які діяли при багатьох навчальних закладах України²³⁶.

В березні 1927 р. ВУАК звернувся до округових інспектур народної освіти з проханням повідомити його про існуючі на місцях музеї та краєзнавчі гуртки й товариства. Отримані відомості комітет планував використати для подальшого розширення зв'язків з краєзнавцями-пам'яткознавцями²³⁷. З цією ж метою він почав налагоджувати ділові стосунки з зареєстрованими при ВУАН науковими товариствами²³⁸.

Таким чином, прагнучи об'єднати пам'яткознавчі та пам'яткоохоронні інституції навколо завдань дослідження й збереження історико-культурної спадщини українського народу, ВУАК використовував досить широкий спектр заходів. Важливе значення для налагодження організаційних зв'язків комітету з науковими установами мали наради й конференції, як ініційова-

ні ВУАКом, так і ті, в яких він брав участь. Досягненню цієї мети прислужилися також наукові видання ВУАКу, організовані ним звітні виставки та прилюдні засідання. ВУАК спрямовував і координував наукову роботу пам'яткознавців, видаючи відкриті листи на право дослідів в Україні, чи беручи безпосередню участь в організації науково-дослідних експедицій.

Організаційні заходи ВУАКу вже в середині 20-х років дали досить суттєві наслідки. Комітет утвердив за собою значення головного координаційного центру пам'яткознавчих студій в Україні. Навколо нього згуртувалися як наукові заклади, так і громадські об'єднання відповідної спрямованості. Авторитет ВУАКу, вагомість наукових результатів організованих під його керівництвом дослідів визнали провідні пам'яткознавчі центри за межами України.

Післямова

Оцінюючи процес конституювання ВУАКу, становлення його структури, та налагодження організаційних зв'язків з науковими установами й громадськістю, необхідно враховувати ті умови, за яких він відбувався. Не можна ігнорувати того очевидного факту, що економічний потенціал Радянської України в середині 20-х років був досить обмеженим. Відповідно, держава не могла належним чином фінансувати наукові установи та їх досліді. Отже, постійні фінансові труднощі, які відчував ВУАК при вирішенні проблем забезпечення його діяльності штатними співробітниками, виданні наукових праць, організації науково-дослідних експедицій та конференцій, тощо, мали, до певної міри, об'єктивний характер.

Водночас, не можна не констатувати й впливу на статус і становище ВУАКу чинників суб'єктивних. На нашу думку, вони визначалися тим, що партійно-державне керівництво СРСР, навіть проголосивши політику "коренізації", не відмовилося від завдань "більшовизації" та інтернаціоналізації усіх сфер суспільного буття радянських республік, в тому числі й наукової ниви. Наукові програми установ ВУАН, спрямовані на розвиток національної свідомості українського народу, не лише не отримували належної підтримки, а й стримувалися державними адміністративно-організаційними, фінансовими та іншими важелями.

Очевидно саме в цьому контексті необхідно визначати причини обмеження адміністративно-розпорядчих повноважень ВУАКу при вирішенні завдань координації й організації пам'яткознавчих досліджень, вилучення з його компетенції питань охорони пам'яток історії і культури і, зрештою, перетворення ко-

мітету, хоч і у вищий, але науково-консультативний орган Укрнауки НКО УСРР. Переконані — в цій площині знаходилися й причини відмови Наркомату освіти від підтримки багатьох розроблених ВУАКом проектів дослідження й видання визначних пам'яток української історії й культури. Державних та партійних функціонерів все більше турбувало зростання авторитету ВУАКу не лише в наукових колах, а й серед широкого краєзнавчого загалу. Не випадково, на позачерговому пленумі ВУАКу, який відбувся 26 січня 1928 р., завідувачий Укрнауки НКО УСРР Ю.Озерський настійно рекомендував "зменшити організаційну роботу комітету"²³⁹.

Все ж, попри об'єктивні та суб'єктивні труднощі, створений на початку 1922 р. Археологічний комітет ВУАН, в середині 20-х років, об'єднавши в своєму складі провідних дослідників української старовини, поширив діяльність на територію усієї України й став справді Всеукраїнським. Склалася його організаційна структура. Налагодилися ділові стосунки комітету з науковими осередками та краєзнавчим активом. ВУАК розпочав видавничу та популяризаційну діяльність. Він утвердив за собою значення провідного центру координації пам'яткознавчих досліджень в Україні.

Все це, здавалося, створювало передумови для подальшого зростання авторитету ВУАКу, розширення його наукових студій. Однак, події доби "великого перелому" внесли досить суттєві корективи в плани українських пам'яткознавців, значною мірою перекресливши їх сподівання.

Прилітки

1. Кручек О.А. Передумови українізації в УРСР // Шоста Всеукраїнська наукова конференція з історичного краєзнавства. / м.Луцьк, вересень-жовтень/, — Луцьк, 1993. — С.25.

2. Даниленко В.М. Українізація: здобутки і втрати (20-30-ті роки) // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. Респ. міжвідом. зб.наук.праць. — К., 1992. — Вип.2. — С.38

3. Кучмаренко В., Руда С., Павленко Ю., Храмов Ю. Рання історія Академії наук України (1918-1921). — К., 1993. — С.192.

4. Білокінь С. Михайло Грушевський // Літературна Україна. — 1988. — 21 липня.

5. Центральний державний архів вищих органів влади і управління (далі ЦДАВО) України. — Ф.166. — Оп.3. — Спр.11. — Арк.128.

6. Ульяновський В. Наталія Полонська-Василенко: штрихи до портрета // Полонська-Василенко Н. Історія України. — К., 1992. — Т.1. — С. XXIV-XXV.

7. Науковий архів Інституту археології Національної Академії наук (далі НА ІА НАН) України. — Ф.ВУАК. — Спр. 23 а. — Арк.1.

8. Інститут рукопису Центральної наукової бібліотеки ім.В.І.Вернадського Національної Академії наук (далі ІР ЦНБ НАН) України. — Ф.279. — № 904. — Арк.15.

9. НА ІА НАН України. — Ф.ВУАК. — Спр.21 — Арк.8 зв., 9.

10. Там само. — Спр.300. — Арк.52-54.

11. Там само. — Спр.20. — Арк.11.

12. Там само. — Спр.21. — Арк.26,28.

13. Там само. — Спр.44. — Арк.22.
14. Там само. — Спр.28. — Арк.7-7зв.
15. Там само. — Спр.20. — Арк.12 зв., — 13, 39.
16. Там само. — Арк.37 — 38.
17. Там само. — Спр.21. — Арк.53.
18. ІР ЦНБ НАН України. — Ф.279. — №809. — Арк.1.
19. НА ІА НАН України. — Ф.ВУАК. — Спр.36. — Арк.15.
20. Там само. — Спр.64. — Арк.79 зв.
21. Там само. — Спр.49. — Арк.3-5.
22. ЦДАВО України. — Ф.166. — Оп.2. — Спр.456. — Арк.140.
23. НА ІА НАН України. — Ф.ВУАК. — Спр.28. — Арк.7 зв.
24. Там само. — Спр. 36. — Арк. 2 зв., 24-24 зв., 27.
25. Там само. — Спр.13. — Арк.5-5 зв..
26. Там само. — Спр.36. — Арк.18.
27. Там само. — Арк. 37-37 зв.
28. Там само. — Спр.38. — Арк.315.
29. Там само. — Спр.84. — Арк.8.
30. Там само. — Спр. 36. — Арк.72.
31. Там само. — Спр. 62. — Арк.38-39.
32. Там само. — Спр. 84. — Арк.8 зв., 12.
33. Там само. — Спр.190. — Арк.5.
34. ЗУ УРСР. — 1926. — № 32-33.—Ст.259.
35. НА ІА НАН України. — Ф.ВУАК. — Спр.84.— Арк.24.
36. Охорона пам'яток культури на Україні: 36.1. — Харків, 1927. — С.152.
37. ІР ЦНБ НАН України. — Ф.279. — № 904. — Арк.15 зв.—16.
38. НА ІА НАН України. — Ф.ВУАК. — Спр.21. — Арк.31.
39. Там само. — Спр.64. — Арк.13.

-
40. IP ЦНБ НАН України. — Ф.279. — №904. — Арк.16-17.
41. НА ІА НАН України. — Ф.ВУАК. — Спр. 64. — Арк.31.
42. Там само. — Спр. 64. — Арк.8 зв.
43. IP ЦНБ НАН України. — Ф.279. — №904. — Арк.18.
44. НА ІА НАН України. — Ф. ВУАК. — Спр.84. — Арк.31 зв.
45. Там само. — Спр. 118. — Арк.6.
46. IP ЦНБ НАН України. — Ф.Х. — №18617. — Арк.31 зв.
47. НА ІА НАН України. — Ф.ВУАК. — Спр.142. — Арк.63;81.
48. Там само. — Спр.202. — Арк.5 зв.
49. IP ЦНБ НАН України. — Ф.Х. — №18617. — Арк.6.
50. НА ІА НАН України. — Ф.ВУАК. — Спр.193. — Арк.41.
51. Там само. — Спр.20. — Арк. 7, 11.
52. Там само. — Спр.21. — Арк.50; Спр.23 А. — Арк.1.
53. Там само. — Спр.36. — Арк. 7.
54. Там само. — Спр.76. — Арк.61 зв.
55. Там само. — Спр.202. — Арк.6.
56. Там само. — Спр.118. — Арк.65; Спр.191. — Арк.29.
57. Там само. — Спр.143. — Арк.15.
58. Там само. — Спр.53. — Арк.4.
59. Там само. — Спр.64. — Арк.31.
60. Там само. — Спр.36. — Арк.47.
61. Там само. — Спр.84. — Арк.15.
62. Там само. — Спр.175. — Арк.21.
63. Там само. — Спр.53. — Арк.18.
64. Там само. — Спр.122. — Арк.2; Спр.142. — Арк.87.
65. Там само. — Арк.77.
66. Репресоване краєзнавство. (20-30-ті роки). — К, 1991.— С.414.

67. НА ІА НАН України. — Ф.ВУАК. — Спр.118. —
Арк.26.
68. Там само. — Спр.174. — Арк.22.
69. Там само. — Спр.193. — Арк.44.
70. Там само. — Спр.151. — Арк.1,3.
71. Там само. — Арк.20; Спр.207. — Арк.4.
72. Там само. — Спр. 175. — Арк.1,3-5.
73. Там само. — Арк.14-15.
74. Там само. — Спр.174. — Арк.3; Спр.175. — Арк.13 зв., 16.
75. Там само. — Спр.180. — Арк.1,4.
76. Там само. — Спр.207. — Арк.16.
77. Там само. — Спр.174. — Арк.10 зв.; Спр.180. — Арк.8-11.
78. Там само. — Спр.410/2. — Арк.1-2.
79. Там само. — Арк.8-8 зв., 12-12 зв.
80. Там само. — Спр.410/3. — Арк.8-8 зв., 20.
81. Барвінок В. Софійська комісія при Всеукраїнському Археологічному комітеті ВУАН // Хроніка археології і мистецтв. — К.,1931. — Ч.3 — С.90.
82. НА ІА НАН України. — Ф.ВУАК. — Спр.410/6. —
Арк.3-5.
83. Там само. — Арк.11.
84. Барвінок В. Назв. праця. — С.90.
85. НА ІА НАН України. — Ф.ВУАК. — Спр.202. —
Арк.6,7.
86. Там само. — Спр.193. — Арк.50.
87. Див.: Бібліологічні вісті. — 1924. — С.101-114; Україна. — 1924. — Кн.4. — С.3-12
88. НА ІА НАН України. — Ф.ВУАК. — Спр.93. —
Арк.30.
89. Там само. — Спр. 300. — Арк.47.
90. Там само. — Спр.96. — Арк.3.
91. Там само. — Спр.87. — Арк.21; Спр.144. — Арк.2.

92. Там само. — Спр. 96. — Арк.9 зв.
93. Там само. — Спр. 144. — Арк.2.
94. Там само. — Спр. 93. — Арк. 20 зв.
95. Там само. — Спр. 144. — Арк. 1-5, 8-11, 14-16, 19, 26, 28.
96. Там само. — Спр.300. — Арк.47 зв.
97. Там само. — Спр. 202. — Арк.7.
98. Новицький О. Здобутки українського мистецтвознавства за десятиріччя після Жовтневої революції // Записки Всеукраїнського Археологічного комітету. — 1930. — т.І. — С.227.
99. НА ІА НАН України. — Ф.ВУАК. — Спр.93. — Арк.20 зв.
100. Нестуля О. Доля церковної старовини в Україні. 1917-1941 рр. — К., 1995. — Ч.І. С.181-188.
101. НА ІА НАН України. — Ф. ВУАК
102. Там само. — Спр. 21. — Арк. 35-35 зв.
103. Там само. — Спр. 36. — Арк. 15 зв.
104. Там само. — Спр. 102. — Арк. 25-25 зв, 56.
105. Там само. — Арк. 28, 29, 33.
106. Там само. — Спр. 92. — Арк. 32.
107. Там само. — Спр. 89. — Арк. 1-1 зв., 3-7.
108. НА ІА НАН України. — Ф.ВУАК. — Спр.142. — Арк.88.
109. Трипільська культура на Україні. — К., 1926. — Вип.І.
110. НА ІА НАН України. — Ф.ВУАК. — Спр.58. — Арк.14.
111. Там само. — Спр.36. — Арк.38 зв.
112. Там само. — Спр. 46/2 б. — Арк.10.
113. Там само. — Спр.36. — Арк.38 зв., 46 зв.
114. Там само. — Спр.76. — Арк.1.
115. Там само. — Спр. 101. — Арк.25 зв.
116. Там само. — Спр.94. — Арк.19.
117. Там само. — Спр.76. — Арк.2,3.
118. Нестуля О.О. Погад усе ставив істину (Ф.І.Шміт) Ре-

пресоване краєзнавство (20-30-і роки).— К., 1991.— С.47-49;
Ульяновський В. Наталія Полонська-Василенко: штрихи до пор-
трета.— С.ХVІІІ-ХХІ.

119. НА ІА НАН України. — Ф.ВУАК. — Спр.26. —
Арк.19.

120. Там само. — Спр.16. — Арк.9.

121. Там само. — Спр.20. — Арк.12-12 зв.

122. Там само. — Спр. 18 б. — Арк.1-4.

123. Там само. — Спр. 20. — Арк.18,29.

124. Там само. — Спр.18. — Арк.10.

125. Там само. — Спр. 36. — Арк.6.

126. Там само. — Спр. 18 а. — Арк. 15.

127. Там само. — Спр.36. — Арк.38.

128. Там само. — Спр. 18. — Арк.23-43; Спр.36. —
Арк.45,49.

129. Там само. — Спр. 207. — Арк.7.

130. Там само. — Спр.21. — Арк.23.

131. Там само. — Спр. 16. — Арк.6 зв.

132. Там само. — Спр. 33. — Арк.8,10.

133. Там само. — Спр. 21. — Арк.44 зв.

134. Там само. — Спр.64. — Арк. 4.

135. Там само. — Спр.33. — Арк.9, 118-119 зв.

136. Там само. — Арк. 155.

137. Там само. — Спр.65. — Арк.1-1зв.

138. Там само. — Спр. 64. — Арк.9.

139. Там само. — Спр.33 а. — Арк.29, 38-39; Спр.33. —
Арк.31 —31 зв.; 50-50 зв.; 127-128 зв.; Спр.65. — Арк.49-52 зв.

140. Там само. — Спр.35. — Арк.16-16 зв.

141. Там само. — Спр.66 б. — Арк.19.

142. Там само. — Спр. 33. — Арк. 25-25 зв.

143. Там само. — Арк.125-125 зв; Спр.33 а. — Арк. 35-35
зв.; ~~36~~ 36 зв.

144. Там само. — Спр. 65. — Арк.1-3.
145. Там само. — Спр.33. — Арк.12, 79-81 зв.; Спр.35.—
Арк.4,12,13.
146. Там само. — Спр.193. — Арк.41-42.
- 147 Там само. — Спр.36. — Арк.37.
148. Там само. — Спр.65. — Арк.31.
149. Там само. — Спр. 99. — Арк.8, 14-32, 37-43.
150. Зуммер В. Херсонська археологічна конференція // Пролетарська правда. — 1927. — 29 вересня; НА ІА НАН України. — Ф.ВУАК. — Спр. 155. — Арк.8.
151. Там само. — Спр. 84. — Арк. 30 зв-31.
152. Там. само. — Спр. 142. — Арк.3;Спр.155. — Арк.5.
153. Там само. — Арк. 2-4, 6, 8-9.
154. Там само. — Спр.118. — Арк.52-53.
155. Там само. — Спр. 263. — Арк.73 зв.
156. Там само. — Спр. 36. — Арк.67.
157. Там само. — Спр. 85. — Арк.18-21 зв.
158. Там само. — Спр.64. — Арк.65.
159. Там само. — Спр.60. — Арк.18-29.
160. Там само. — Спр.102. — Арк. 32.
161. Там само. — Спр.84. — Арк.9.
162. Там само. — Спр.101. — Арк.36.
163. Там само. — Спр.84. — Арк.32.
164. Там само. — Спр.85. — Арк.4-6; Спр./ 198/ — Арк./ 1/
165. Там само. — Спр.101. — Арк. 46; ІР ЦНБ НАН України. — Ф.279. — № 813. — Арк.3.
166. Киевский пролетарий. — 1927. — 27 мая; Пролетарська правда. — 1927. — 28 травня.
167. НА ІА НАН України. — Ф.ВУАК. — Спр. 89. — Арк.40.
168. Там само. — Спр. 142. — Арк.61 зв.
169. Там само. — Спр. 207. — Арк.2,23.

170. Там само. — Спр.36. — Арк.68.
171. Там само. — Спр. 79. — Арк.12.
172. Там само. — Спр.220. — Арк.27-36.
173. Там само. — Спр.149. — Арк.1; Спр.151. — Арк.17 зв.
174. Там само. — Спр.36. — Арк.7 зв., 15 зв., 69.
175. Там само. — Арк. 69; Спр.64. — Арк.32 зв.
176. Рудинський М. Коротке звітлення за діяльність Всеукраїнського Археологічного Комітету при УАН в галузі археологічних дослідів у р. 1925 // КЗВУАК за 1925 рік. — К., 1926.— С.10-11.
177. НА ІА НАН України. — Ф.ВУАК. — Спр.60. — Арк.32-48 зв.
178. Там само. — Спр.84 — Арк.9 зв.; Спр.89.— Арк.33 зв., 35:37.
179. Там само. — Спр.44. — Арк.19.
180. Там само. — Спр.36. — Арк.37 зв.
181. Там само. — Арк.67,69.
182. Там само. — Арк.67 зв.
183. Там само. — Спр.54. — Арк.15-15 зв.
184. Там само. — Спр.53. — Арк.19 зв.
185. Коротке звітлення ВУАК за археологічні досліді року 1925. — К., 1926; Коротке звітлення ВУАК за 1926 рік. — К.,1927.
186. НА ІА НАН України. — Ф.ВУАК. — Спр.172. — Арк.3.
187. Там само. — Спр.142. — Арк.64-66; Спр.213.— Арк.5.15.16,24.
188. Там само. — Спр.151. — Арк.3.
189. Там само. — Спр.89. — Арк.36.
190. Там само. — Спр. 142. — Арк.3.
191. Там само. — Спр.207. — Арк.2.
192. Там само. — Спр.319. — Арк.18-26.

193. Записки Всеукраїнського Археологічного комітету. — К., 1930. — т.І; Хроніка археології та мистецтва. — К., 1930. — №1.

194. Там само. — Спр.71. — Арк.1-75; Спр.86. — Арк.1-6; Спр.105. — Арк.60; Спр.183. — Арк.1-122; Спр.210. — Арк.2; Акуленко В.І. Охорона пам'яток культури в Україні. — К., 1991. — С.66.

195. Там само. — Спр.16. — Арк.4.

196. Там само. — Спр.44. — Арк.19 зв..

197. Там само. — Спр.63. — Арк.64.

198. Там само. — Спр.36. — Арк.64.

199. Там само. — Арк.38 зв., 45 зв.

200. Там само. — Спр. 44. — Арк.19.

201. Там само. — Спр.89. — Арк.11-12, 15-16, 17-21, 26-28; Спр.105. — Арк.1-120.

202. Там само. — Спр.151. — Арк. 9-13.

203. Там само. — Арк.26-28.

204. Там само. — Спр. 142. — Арк.62 зв.-63.

205. Там само. — Спр. 175. — Арк. 1-12.

206. Там само. — Спр. 300. — Арк.

207. Там само. — Спр. 207. — Арк.7.

208. Там само. — Спр.24. — Арк. 80,82; Спр.38. — Арк.263,277; Спр.134. — Арк.153, 155.

209. НА ІА НАН України. — Ф.ВУАК. — Спр.134. — Арк.51, 53,60,74,101,211-213; Спр.155. — Арк.13; Спр.176. — Арк.23,90; Спр. 219. — Арк.27.

210. ЦДАВО України. — Ф. 166. — Оп.

211. НА ІА НАН України. — Ф.ВУАК. — Спр.35. — Арк.19-20; Спр.38. — Арк.87; Спр.103. — Арк.8; Спр.151. — Арк.24; Спр. 175. — Арк.13 зв. 19; Спр.202. — Арк.11-13.

212. НА ІА НАН України. — Ф.ВУАК. — Спр.61. — Арк.76-76зв; Спр.142. — Арк.87.

213. Рудинський М. Коротке звітлення за діяльність Всеукраїнського Археологічного Комітету при УАН в галузі археологічних дослідів у р. 1925 // КЗВУАК за 1925 рік. — К., 1926. — С.3-11; Рудинський М. Археологічні досліді року 1926 // КЗВУАК за 1926 рік. — К., 1927. — С.7-15; Шовкопляс І.Г. Археологічні дослідження на Україні (1917-1957). — К., 1957. — С.12-13.

214. НА ІА НАН України. — Ф.ВУАК. — Спр.36. — Арк.35 зв.

215. Новицький О. Діяльність ВУАКу в р. 1926 // КЗВУАК за 1926 рік. — К., 1927. — С.3.

216. Див. Ковалева І.Ф. К историографии Днепровской историко-археологической экспедиции Наркомпроса УССР 1927-1932 гг. // Вопросы историографии и методологии всеобщей истории. — Днепропетровск, 1971. — С.91-100; Ковальова І.Ф. Обзор архивных источников по истории создания и деятельности Днепровской археологической экспедиции (1927-1932) // Вопросы историографии и источниковедения всеобщей истории. — Днепропетровск, 1970. — С.121-136.

217. НА ІА НАН України. — Ф.ВУАК. — Спр.118. — 65 зв.-66, 68 зв.-69; Спр.151. — Арк.23; Спр. 174. — Арк.10-10 зв., 15 зв.; Спр.207. — Арк. 20 зв.-21.

218. Там само. — Спр.363. — Арк.2-4, 30-33, 47.

219. Там само. — Спр.20. — Арк.9.

220. Там само. — Спр.21. — Арк.47.

221. Там само. — Спр.62. — Арк.40.

222. Там само. — Спр.36. — Арк.53.

223. Там само. — Спр.263. — Арк.69,123, 173, 186,221.

224. Там само. — Спр.21. — Арк.23.

225. Там само. — Спр.76. — Арк.16.

226. Там само. — Спр.41. — Арк.13,21-24,28,29,33; Спр.97. — Арк.72,73; Спр.116. — Арк.45,95,107,112,115; Спр.194. —

Арк.144-145.

227. Там само. — Спр.43. — Арк.22; Спр.71. — Арк.72;Спр.97. — Арк.72-72 зв.; Спр.103. — Арк.40,80; Спр.116. — Арк.24-28 зв.; Спр.176. — Арк.41,62-63,106-106 зв,133-133 зв.

228. Там само. — Спр.45. — Арк.59-60 зв.,61; Спр.100. — Арк.11,12,15,16; Спр.104. — Арк.31; Спр.176. — Арк.36-39.

229. Там само. — Спр.116/35. — Арк.1-1зв.

230. Там само. — Спр.176. — Арк.42-43 зв.

231. Там само. — Спр.116/36. — Арк.1-4.

232. Там само. — Спр.38. — Арк.281-284 зв., 349-350.

233. Там само. — Спр.25. — Арк.37

234. Там само. — Спр.38. — Арк.35-35 зв.

235. Там само. — Спр.116. — Арк.41,50,70; Спр.126. — Арк.57-58 зв.; Спр.176. — Арк.53-53 зв.

236. Там само. — Спр.38. — Арк.127,256,261; Спр.45. — Арк.86; Спр.105. — Арк.68; Спр.97. — Арк.Арк.8,86; Спр.110. — Арк.40-40 зв.; Спр.126. — Арк.29-30,37,45-46; Спр.177. — Арк.9,16,21; Спр.209. — Арк.100.

237. Там само. — Спр.126. — Арк.6-61.

238. Там само. — Спр.205. — Арк.5-4.

239. Там само. — Спр.207. — Арк.15.

Зміст

Замість передмови.	3
1. Реорганізація Археологічного комітету у Всеукраїнський.	9
2. Становлення організаційної структури ВУАКу.	25
3. Налагодження організаційних зв'язків ВУАКу з науковими установами та краєзнавчими осередками.	51
Післямова.	81
Примітки.	85

Наукове видання

Світлана Нестуля

Становлення Всеукраїнського Археологічного
комітету ВУАН (середина 1920-х років).

Технічний редактор Олександр Тітков
Коректура Світлана Нестуля, Тетяна Золотницька
Комп'ютерний набір Світлана Нестуля
Художній редактор Тетяна Варвянська

Підписано до друку 14.05.97. Формат 60x84/16.
Папір газетний. Гарнітура Антиква, Трактир. Друк
офсетний. Ум.-друк. арк. 5,8. Ум.-фарб. відб. 6,0. Обл.-вид. арк. 6,2. Вид. №41. Зам. №14.

Друкарня «Гротеск», м.Полтава

Вид. центр "Археологія"
Центру охорони та досліджень пам'яток археології
управління культури Полтавської облдержадміністрації
Україна, м.Полтава -11,
вул. Комсомольська, 37
(05322) 2-26-12

199-16

Ва 582615

1-00

103

Стародруж
соч
✓